

MB
192.722

Rózsa György

Argumentum

Ante-equilibrium

Vitairat a fejlődő országok
esélyegyenlőségéről

RÓZSA GYÖRGY

Ante-equilibrium

Vitairat a fejlődő országok esélyegyenlőségéről

RÓZSA GYÖRGY

Ante-equilibrium

Vitairat a fejlődő országok esélyegyenlőségéről

Argumentum • 2004

A kötet megjelenését támogatta
az Arany János Közalapítvány a Tudományért

Az „Ante-equilibrium” csak címében cseng össze
KORNAI János nemzetközi sikert aratott „Anti-equilibrium” (1971) c.
elméleti közgazdasági művével;
ez utóbbi szerzője nem lát inkompatibilitást jelen vitairat címével.

HB 192. 422

2004

A borítón látható fotót
Lucien Hervé (Párizs) fotóművész készítette

© Rózsa György, 2004

Hibás szám

ISBN 963 446 364 2

A kiadásért felel Láng József, az Argumentum Kiadó igazgatója
Felelős szerkesztő Tóth Magdolna
A borítóterv Murányi Zsuzsa munkája
Tördelte Láng András
Nyomta az Argumentum Kiadó nyomdaüzeme
Felelős vezető Roznai Zoltán

ISBN 963 446 264 2

*„Kísértet járja be a világot,
az információs társadalom és a globalizáció kísérleteként”*

Tartalomjegyzék

Fejtő Ferenc: Rózsa György új könyve elé	9
Farkas János: Előszó	13
Felvezetés – összefoglaló – „csizmák az asztalon”	18
Kalandozó történeti áttekintés	
az információs társadalomról (IT)	26
Az esélyegyenlőség dimenziói és fogalomtára	
a Globális Információs Társadalomban (GIT)	38
Az esélyegyenlőség mérhetősége: „az egy főre eső	
jó közérzet” és a „túlvilági index”	42
Az élet/munka értékrendje néhány színes véleményben	46
A jövő várható fő kihívásai és a GIT	51
A globalizáció egy alternatív értelmezéséről a fejlődő	
országokra: „egy fedél alatti” MAMA-rendszerű	
képzés (Multifunkcionális Alkalmazott	
Munkakésziségi Alap)	58
A kis országok közreműködésének prioritásai	
a humaniőrak által: antropológia, néprajz,	
pszichológia, egészségügyi szervezés és mások	65
Statisztika	68
Táblázatok (Összeállította Rózsa Gábor)	71
Summary	91

Table of contents

Few remarks to the new book of György Rózsa by François Fejtő (Paris)	9
Foreword by János Farkas, sociologist, Professor Emeritus ...	13
Introduction and overview	18
Historical development overview of Information Society	26
Dimensions and main concepts of the Global Information Society, network age	38
The measurement of the equality of chances and two indexes: the "per capita well-being" and "after-life well-being"	42
Estimated values of life and labour following the opinion of certain well-known persons (Pasteur, Marx, Borges etc.)	46
The Main future challenges and Global Information Society; tolerance and solidarity as major factors of life	51
An alternative interpretation of globalisation for developing countries focusing on the mass learning provided by the MAIS network (Multifunctional Applied Integrated Stations)	58
Participation of smaller donor countries giving priority to human studies and their application by cultural anthropology, ethnography, psychology, applied linguistics, etc.	65
Statistics	68
Tables (Compiled by Gábor Rózsa)	71
Summary	91

Rózsa György új könyve elé

„Kísértet járja be a világot, az információs társadalom és a globalizáció kísérlete”: a híres marxi szövegnek ezt a variációját választotta Rózsa György új könyvének mottójául, amelyben folytatja az információs társadalom problematikáját tárgyaló, a tudományos körökben kedvező visszhangra talált a *Kulturális örökség és információs társadalom* című művében felvetett kérdések vizsgálatát.

Ezúttal a fölöttébb aktuális „esélyegyenlőség” témáját veszi bonckése alá.

Az „esélyegyenlőség” – vagy inkább azt kellene mondani, hogy esélyegyenlőtlenség – a világ jövőjének egyik legfontosabb, és legsürgősebb megoldásra váró problémája, hiszen tudjuk, hogy az egyre jobban terjedő globalizáció hatására a világ népességének többségét képező „fejlődő”, illetve a fejlett országokkal szemben elmaradott országok közötti, elsősorban az életszínvonalban és a termelésben meglévő különbségek annyira elmélyültek, hogy szinte utópiává vált a szakadék áthidalásának lehetősége.

Rózsa György szükségesnek látja figyelmeztetni az olvasót, hogy a nyomorból nem lehet pusztán csak a modern elektronikus technikák használatával egyenesen a jómódba emelkedni és rövid idő alatt a nyitott világgazdasági piac versenyhálózatában való részvételre képessé tenni az elmaradott régiókat. Már az is nagy eredmény volna – írja Rózsa –, ha a nyomorból legalább a tisztas szegénységbe sikerülne őket átsegíteni.

Rózsa úgy gondolja, hogy a fejlődést meggyorsító tényezők közül a tudást előmozdító intézkedéseknek kellene az eddiginél nagyobb jelentőséget tulajdonítani, és itt elsősorban az olvasni tudásra és a nélkülözhetetlen technikai ismeretek elsajátítására gondol. A szerző meggyőzően bizonyítja, hogy a legkorszerűbb technikát is át lehet „ültetni”, „globalizálni” a fejlett országokból a legelmaradottabb régiókba, ha arra bármilyen forrású fizetőképes kereslet van; a tudást, a know-how-t azonban nem lehet. Tudás alatt a szerző persze nem elsősorban a felsőfokú oktatást, a tudományos képzést, minősítést érti: arra a felsőbb kádereknek, az elitnek van szüksége, akiket a fejlett világban csiszolhatnak vezető értelmiséggé, hanem mindenekelőtt az *olvasáskészséget* (e ponton Rózsa György, a Magyar Tudományos Akadémia Könyvtárának immár nyugalomba vonult igazgatója, de továbbra is nyugtalanul dolgozó író szövegéből kilóg a lóláb).

De Rózsa nem egyszerűen az analfabetizmus kiküszöböléséért folytatott küzdelmet szorgalmazza: szerinte az alsó- és középfokú szakoktatás terjesztése kell legyen az alkalmazhatóság fő kritériuma, hogy a „tábornokok mellett legyenek sorkatonák, altisztek, képzett végrehajtók is”. Ennek a célnak megoldására egy modellt dolgozott ki, amely a gyakorlati képzést összekapcsolja az olvasással, ami „változatlanul lényege marad az ismeretszerzésnek”. És a szerző, aki szereti irodalmi aforizmákkal fűszerezni fejtegetéseit, most Montaigne-re hivatkozik: „Bármi magas trónon is csak a hátsó felén ül az ember”. Rózsa szerint nem kell félni attól, hogy az elektronika akadályozni fogja a hagyományos olvasást. Épp ellenkezőleg, el is vezethet hozzá.

Nem szándékom ebben a rövidre fogott jegyzetben a Rózsa György által ajánlott modellt értékelni vagy vitatkozni fölötte, ahhoz hiányzik a szaktudásom. Azt akarom hangsúlyozni, hogy Rózsa György, amint tőle megszoktuk, ezúttal is olvasmányosan ír, és könyvét nemcsak az információs társa-

dalom tudósai, hanem mindenki, aki a jelenkor tudományának és politikai fejlődésének problémái iránt érdeklődik, tanulsággal és élvezettel olvashatja.

Új könyvének az ad kiemelt jelentőséget, hogy a legutóbbi nemzetközi tárgyalásokon a fejlett országokban is egyre növekvő munkanélküliség és az elmaradt régiók fejlesztése állt az egyre szenvedélyesebb viták középpontjában. Ennek a problémának a megoldásában pedig az emberi szolidaritás és a tolerancia játssza a főszerepet. Egyre erősebben nyilvánul meg az a tudat, hogy az elmaradt országok talpra állítása a fejlett országoknak is érdekében áll, és hogy a tapasztalat igazolja a harmadik világ jelenlegi fejlesztési módjainak elégtelenségét. Ennek az égetően súlyos, világméretű problémának az orvoslására tesz kísérletet Rózsa György, abban a reményben, hogy az általa javasolt modell nemcsak a magyar, de a nemzetközi tudományos életben is élénk vitát fog kiváltani.

Párizs, 2003. október 31.

Fejtő Ferenc

Előszó

Rózsa György makacs és következetes ember. Ragaszkodik korábbi álláspontjához, nézeteihez. Még diákkoromban olvastam valahol, hogy a kutatókban, a világ összefüggéseit fürkésző emberekben már fiatal korukban kialakul az az alapvető eszme, idea, amelyet később minden oldalról körbejárnak, újból és újból végiggondolnak. Rózsa Györgynek is van ilyen – feltehetően még fiatal korában kialakult – alapvető eszméje. Ez pedig nem más, mint az, hogy a társadalmat végső soron az ember és kultúrája alakítja. Voltak, akik Nobel-díjat kaptak a „humán tőke”, az „emberi erőforrások” közgazdaságtana kidolgozásáért. Újabban Amartya Sen volt az egyik ilyen díjazott, aki az „emberarcú gazdaság” elméletével vívta ki a gazdasági-technikai erőforrásokkal dolgozó és a növekedést GDP-vel mérő „mainstream”-közgazdászok ellenszenvét. Rózsa is olyan ember, aki „ellenszélben” hajózik. Ő a kultúra, az írásbeliség, a könyv, az olvasás révén megszerezhető tudást és készségeket helyezi gondolatmenetének középpontjába.

„A világgazdaság integrálódásának, a technológia és nevezetesen az informatika rohamos fejlődésének mai fokán a kultúra mibenléte, szerepe és helye a társadalomban újragondolásra, új meghatározásra szorul.” Ezekkel a gondolatokkal vezette be Fejtő Ferenc azt a remek kis könyvet, amelyet a Magyar Tudományos Akadémia Könyvtárának akkori főigazgatója írt *Kulturális örökség és információs társadalom* címmel (Argumentum Kiadó, 1995.). Rózsa szinte mindegyik könyvének vezérgondolata a gazdasági és a kulturális fejlődés

dés összefüggéseinek a keresése és elemzése. (1965-ben *A társadalomtudományi kutatás és a tudományszervezés tájékoztatási problémái* c. könyvében – Akadémiai Kiadó – a gazdaság és a kultúra integrációjával foglalkozott. *Tudományos tájékoztatás és társadalom* c. művében pedig – Akadémiai Kiadó, 1972 – a tájékoztatás termelőerővé válásának tendenciáját fejtegette.) 1995-ben megjelent könyvét is azzal a gondolattal vezette be, hogy milyen korreláció van a gazdaság és a kultúra színvonala között. Felvetette azt a hipotézist, hogy a kultúra – vagy annak szinonimája, a műveltség – gazdasági kategória. Rózsa már ekkor elemezte a kulturális örökség és gazdasági növekedés összefüggéseit. A világnak centrum- és perifériaországokra való kettéválásából levezette az ún. „cargo-kultúra” veszélyeit, ahol a hagyományos kultúra él együtt a más – fejlettebb – népektől átvett és belsőleg meg nem értett, fel nem dolgozott technikai vívmányokkal.

Jelen könyvében is elsősorban a fejlődő országok, az ún. „harmadik világ” országainak, népeinek sorsán szeretne javítani. Az ENSZ és az UNESCO szakértőjeként járta a világnak ezeket a szélfúttá részeit (Ruanda, Maldív-szigetek, Vietnam, Maghreb-országok, Kuba stb.) Javaslatai – mint a felfedezések – valójában nagyon egyszerűek és annyira kézenfekvők, hogy sokan szinte nem is veszik őket teljesen komolyan. Nem becsüli le a globalizációt, a multikat, a gazdasági és technikai fejlődést, de azt állítja, hogy az elmaradott népek esetében újra kellene gondolni az ún. „technical assistance” (technikai segítségnyújtás) módszereit. Az „emberi erőforrások” feltérképezésével kellene kezdeni a támogató akciókat. Ekkor kiderülne, hogy a fejlődő országok lakosai kulturálisan nincsenek felkészülve a modern gazdaság és technika befogadására és hatékony működtetésére. Törzsi szokásaik, hagyományaik akadályozzák őket abban, hogy szervezeti érettséget tanúsítsanak a munkában. Nekem – a könyv olvasása közben – egy neves orosz-szovjet antropológus, Arab-Ogli pél-

dája jutott eszembe, aki évtizedekkel korábban a következő gondolat kísérletet vetette fel: mi történne, ha Svédország népessége helyet cserélne Csád népességével? Minden más maradna a helyén. Egy bizonyos idő elteltével Csád – feltételezhetően – fejlődésnek indulna, Svédország pedig – technikai, gazdasági tekintetben – leromlana. Rózsa hasonlóképpen gondolkodik. Először is nem gyárt utópiákat. Leírja a következő szavakat: „fenntartható szegénység”, amin azt érti, hogy már az jelentős eredmény lenne, ha ezekben az elmaradott országokban az emberek nem nyomorognának, nem éheznének, hanem elérnék és fenn tudnák tartani a tisztességes szegénység állapotát. Olyan humanista társadalomról beszél, amely elsősorban nem a gazdasági és technikai növekedést, a profit-termelést célozná meg, hanem megbecsülne olyan értékeket is, mint a szolidaritás, a tolerancia stb. Nem véletlen, hogy szerzőnk nem GDP-ben, hanem HDI-ben (Human Development Index) számol, amikor az „egy főre jutó jó közérzet” (szintén régi kedvenc terminusa) elérését és mérését ajánlja. (Látható, hogy a közgazdászok hagyományos „életszínvonal” fogalma mellett – vagy helyett – az „életminőség” [quality of life] fogalmát preferálja.)

Rózsa jelen könyve tehát makacs folytatása korábbi írásainak. Kifejti, hogy ezekben az elmaradott országokban nincs kellő mennyiségű, nemzeti nyelven olvasható szöveg. Az alapoknál kellene mindent kezdeni: az alfabetizáció (írás-olvasás megtanítása) az első teendő. Majd létre kellene hozni egy integrált multifunkcionális modellt (ezt nevezi MAMA-modellnek), sajátos kulturális állomást, amelyben könyvtár, nemzeti nyelvű kiadó és más kulturális funkciók foglalnának helyet. A modell szerves része lenne egy alacsony fokú gyakorlati képzés, amely megtanítaná a képzetlen embereket a munka elemi fogásaira, legyen szó akár mezőgazdasági parcellák műveléséről, akár kisipari oktatóműhelyekről. Eme integrált intézményben tehát összekapcsolódna az írás- és

olvasáskészség a rendszeres és szervezett munkára történő felkészítéssel. Ezt a modellt nemzetközi hálózatok révén lehetne kialakítani és működtetni, amelyben fontos szerepet játszhatnának az olyan kisebb országok is, mint Magyarország, amelyek elsősorban kulturális kincsekben és humán tapasztalatokban gazdagok.

Rózsa György tehát a fejlett és fejletlen országok különbségeinek csökkentéséért száll síkra, bár nem tartja reális célkitűzésnek a közöttük lévő szakadék megszüntetését. A szolgáltatáscélú segítségnyújtást fontosabbnak tartja a beruházás-központú technikai segítségnyújtásnál. Úgy véli, hogy az informatikával átítatott humanista társadalom megmentheti a közvetlen emberi dialógust. Nem veti el a globalizációt, de humanizálná azt. Nem becsüli le a technikai fejlődést, de tudja, hogy a világ bizonyos országaiban az alapokból kiindulva kell felépíteni azt a kultúrát, amely a technikát hatékonyan tudja alkalmazni. És tudja azt, hogy a modern technikai kultúrát a hagyományos kultúra bázisán lehet csak elsajátítani.

Rózsa György tehát makacs és következetes ember. Szerintem boldog is. Jól példázza ezt *Változatok Ingres hegedűjére és Chagall-inspirációk* c. könyve (Bp., Argumentum Kiadó, 2001.) is, amely érzékelteti, hogy nemcsak mély és „világmegváltó” gondolatai vannak, de közben örül az életnek és élvezi azt. Szintén diákkorunk óta tudjuk, hogy az igazság és a szépség elválaszthatatlanok egymástól. Az „igaz” mindig szép, a „szép” pedig „igaz”. Kívánom, hogy az olvasók szeressék ezt a szép és igaz könyvet!

Budapest, 2003. szeptember 18.

dr. Farkas János
szociológus, Emeritus
Professor

Szerzők intézményeknek általában nem dedikálják könyveiket, az pedig igazán ritka, mint a fehér holló, hogy azok könyvtárak legyenek. A magam részéről mégis ezt teszem, szubjektív és objektív okokból. A két könyvtár: az Akadémiai Könyvtár és az ENSZ Genfi Könyvtára (a volt Népszövetségi Könyvtár, a világszervezet legnagyobb gyűjteménye). Az elsőben három évtizedig, a másodikban hét évig működtem. Remek gyűjteményeik és barátságos hangulatuk inspirálóak voltak mind a kutatás szempontjából, mind pedig a „harmadik világ” megismerésére. Személy szerint csak azokat említem, akik megtiszteltek előszavaik írásával: *Fejtő Ferenc, Kabdebó Tamás, Tamás Pál, Farkas János.*

Felvezetés – összefoglaló – „csizmák az asztalon”

A provincialitás egyik jele, amikor egy ország elzárkózik a világproblémáktól, a világ nagy részét kitevő fejlődő országok helyzetétől. Ennek sok esetben az a magyarázata, hogy a belső gazdasági és politikai gondok, csatározások, a potenciálisan érdeklődő értelmiség anyagi természetű lekötöttsége alaposan lecsökkenti a fejlődő országok iránti érdeklődést. Magyarországon is nagyjából e kategóriába tartozik (l. Híradás a fejlődő országokból. *Magyar Tudomány*, 2002. 7. sz. 842–889. o. bevezető írását).

Maga a „fejlődő országok” terminológia sem egyértelmű. Az ez alatt értendő országok (térségek) az utóbbi évtizedekben részben olcsó munkaerőjük (l. ázsiai kistigrisek), részben különleges nemzetközi pénzügyi lehetőségeik miatt (l. Hongkong), továbbá a fejlett országok forradalmian változó technikai fejlődése (telekommunikáció, számítástechnika, infrastruktúra) miatt differenciálódtak, nem szólva az eleve dúsgazdag „olajosok”-ról (amelyekben talán legélesebben mutatkozik meg a gazdagság és a kultúra ellentéte). A „fejlődők” nagy része – főleg Afrikában – nem is igen fejlődik.

Cinikusan, vagy groteszk jelenségként azt mondhatnánk, a legáltalánosabban a fent jelzett terminológia fejlődött – első sorban politikai okokból. Így a kezdeti „underdevelopment”, „backwardness”, „backward area” átment „developing countries”-ba. A centrum (fejlettek) és a közepes és teljes periféria (fejletlenek), „harmadik világ”, „Észak és Dél” mind-mind végül is a „politológiai marketing” kategóriájaként is felfoghatók.

De ez nem is a fejlődő országok privilégiuma, a terminológia még jól elviselhető volna, ha egyébként valóban lenne általános fejlődési irányzat.

De nemcsak a fejlődők mentek át az említett terminológiai fázisokon, látni még hasonló, a lényegét elfedő megnevezéseket, amelyeket a politika és a tudomány egyaránt a magáévá tett és tesz, illetőleg „felfedezett”. A *fejlett országok* megjelölésére a következőket találjuk: „fejlett ipari országok” vagy „fejlett régiók” mellett vagy helyett a „bőség társadalma”, „jóléti állam”, „szociális piacgazdaság”, „információs társadalom”, „tudásalapú társadalom”, „globális információs társadalom”. (Ez utóbbi GIT-ként szerepel a továbbiakban). Az előző háromhoz csapódik a „cyber-tér” (a harmincas évek Garbo/Lubitch sikerfilmjében, a Ninocskában még csak „emberek a Holdon” és a holdfogyatkozás poénjával neveltették meg a Nyugatra került szovjet komisszárnőt), a „virtuális” mint tudományos fogalom (van-e virtuális ember is?). Talán leginkább elterjedt fogalom a „virtuális könyvtár”, mivel ez a kutatók egyik fő eszköze, a hagyományos könyvtári és bibliográfiai nemzetközi csere legmodernebb technikai változata. És ha már az illetlen ironizálásnál tartunk, említsünk meg egy tiszteletlen rövidítést, éppen a „virtuális” ismeretcsere kapcsán. Ezt úgy is lehetne angolul rövidíteni, hogy WELL (World Electronic Library Liaison), francia változata pedig a pikáns LIBIDO volna (Liaison Internationale des Bibliothèques et de la Documentation).

Itt említhető meg, hogy a fenti terminológiákkal szembeállítható egy hipotetikus és *utópisztikus* felfogás a 19. századból, Marxnak az a nézete, hogy a *szabadidő* lehet majd a gazdaság legfőbb mércéje, amikor az ember kifejtheti sokoldalú alkotóerejét, amihez a munka termelékenységének hatalmas növekedése szükséges. (*Értéktöbblet-elméletek*. 3. rész., Bp., 1963.) Tehát ezt a „szabadidő társadalmának” lehet felfogni. A már említett terminológiákhoz képest ez alighanem fantáziadús

és humanista. Vitatható képlet, egy nagyon hosszú távú, talán meg sem valósuló elképzelésről.

A gondolkodás és általában az elméleti megfogalmazások egyik rákfenéje az a lépten-nyomon hangoztatott bölcsesség, hogy „az ördög – az igazságot beleértve – a részletekben van”. Ez így nem igaz. A történelem tanulsága szerint valamennyi jelentős társadalmi vagy tudományos és műszaki változás többnyire az *egészből* és nem a részletekből áll össze. Persze ennek szerves tartozékai a részletek. Ez utóbbiak szerepe több esetben a véletlenekben, vagy az elemzések, a tanulmányozások során adódott *trouvaill*e-okban (ráhibázásokban), vagy kisebb-nagyobb felfedezésekben is jelentkezik. Ezek hozzájárulhatnak egy-egy gondolatfutam értékeléséhez, de alapjában nem változtatják meg azokat. Ugyanakkor nem egy találmány, felismerés ismert a természettudományban, amelynek felfedezéséhez hozzásegített a véletlen – például a penicillin, Fleming sokéves kutatása után. De ez a „véletlen” is olyan volt, amelyet hosszú, intenzív munka segített elő.

A társadalomtudományokban vannak olyan „felfedezések”, amelyek megvalósulása évszázadokig lappanghat.

Ilyesmik akadnak a legnagyobb hatású gondolkodóknál is, mint amilyenek a francia enciklopédisták, Diderot és d'Alembert is voltak, akiknek nézetei az emberi egyenlőségről kétszáz év után sem valósultak meg, de hatásuk áttételesen törekvésekkel, kísérletekkel, visszaesésekkel, kudarcokkal mégis él és bizonyára hatni fog a fejlődő országokra is.

Az angol ipari forradalom egyik epizódja érdekes példát mutat arra, milyen társadalmi és gazdasági következményekkel járhat egy technológiai váltás. A példa röviden arról szól, hogy a Watt-féle gőzgép feltalálása után egy gyereket bíztak meg egy bányaszivattyú működtetésével, mivel ehhez csekély értelmi készség kellett. Később azonban egyszerű mechanikai áttételezés oldotta ezt meg, semmiféle élő kommunikációra nem volt már szükség a fiú és a masina között, így

a gyerek munkája is feleslegessé vált. Külön technikátörténeti história, hogy a példázatot Adam Smith hozta fel és tette ismertté a munkanélküliséggel összefüggésben. Bizonyosan több ilyen epizód is található a műszaki fejlesztésben, de egyik sem magyarázza önmagában az ipari fejlődést, a kapitalizmust, vagy adalékként az információs társadalmat.

A vitairat témájához ez a kis technikátörténeti adalék két vonatkozásban is hozzátartozik. A fejlődő országok haladásának alapjául szolgáló oktatásnak-képzésnek minden bizsonnyal lehetnek az elmondotthoz hasonló történései. Ezek azonban semmiképp nem magyarázhatják a munkához való alkalmatlanságot, műszaki epizódok maradnak, viszont még tömegesebben okozhatnak munkanélküliséget. A későbbi rész(ek)ben vázolt „egy fedél alatti” képzési-oktatási forma, egyik fő mondanivalónk ismertetése során az anekdotikus történet más dimenzióban ismétlődhet meg.

A globalizáció technikailag bizonyára fokozatosan nem kerüli el a fejlődő országokat, de nem szükségképpen éri el több tekintetben a fejlett országok színvonalát. Nem is ez a lényeg, hiszen az esélyegyenlőség e tekintetben sem jelenthet azonos színvonalat, enélkül is lehet prosperálni. Pontosabban, az alacsonyabb technikai globalizációs fejlődés is hozzájárulhat a jövő három alapvető feladatának megoldásához.

Ezek az alapvetően fontos feladatok a következők:

- Százmilliók átvezetése a nyomorból az elviselhető, élhető, fenntartható tisztas szegénységbe, ami alapja lehet a fokozatos felemelkedésnek (ezt a gondolatot egyébként Chaband-Delmas, volt francia miniszterelnök vetette fel Kínából történt visszatérte után, sok évvel ezelőtt).

- A fundamentalizmusok korlátozása, amelyek egyaránt lehetnek vallásiak, politikaiak, pénzügyi manipulációjúak, elektronikusak és mások is.

- A kultúrában – ideértve a tudományt, az oktatást is – az elektronika ráépítése erre, szerves együttműködésük, és ez-

által az elektronizáció egyes negatív hatásainak (az elidege-
nedés, a szellemrombolás, az értelmetlen erőszak eluralkodása
a képernyőn) részleges kiküszöbölése, csökkentése.

Világviszonylatban: a fejlődő országok bevonásával a *tolerancia* és a *szolidaritás* mint a legfőbb egyéni és társadalmi érték elismerése, általánossá válása a cél. Utópisztikusan hangzik ez, de legalább az elképzelések, a célkitűzések lehetnek ilyen hosszú távúak. A vitairat az integrált oktatás, az általános képzés, a szakképzés és a kultúra terjesztéséről szól, ideértve az ingyenes könyvkiadást és a könyvtári elosztást „info-buszok” és „info-dzsunkák” használatával, a funkcionális analfabetizmus leküzdésével. Mindez egy MAMA-rendszer (ez a megjegyezhetőség miatt betűszó: Multifunkcionális Alkalmazott Munkakészségi Alap) révén lenne kikísérletezhető.

Ez a rendszer *globális* kulturális-információs hálózat (akár különleges könyvtári rendszernek is felfogható, de így több félreértést vonhat maga után). Lényege: a fejletteknél bevált *munkamegosztás* helyett *integrált* kulturális-gazdasági-műszaki intézményhálózatként működik.

Talán feltűnő, hogy a címben a kulturális szerepel elsőként, nem pedig a gazdasági. Erről is szól ugyanis a vitairat, más szóval, hogy a fejlődő régiók esetében elsősorban a kulturális alapra épülhet csak a gazdasági fejlődés. Ehhez a feltételezéshez tartozik azonban az is, hogy a kulturális megalapozás után a gazdasági fejlettség teszi lehetővé a sokoldalú kibontakozást.

Az utóbbi évtizedekben nem kevés globális jellegűnek ígérkező és divatos elmélet igyekezett megvilágítani a társadalom és a világpolitika általános mozgatóerőit. Ezek közül csak említésszerűen e kategóriába sorolhatók Fukuyamának a történelem végéről, Huntingtonnak a civilizációk háborújáról, Tomlinsonnak a globalizáció és a kultúra viszonyáról szóló eszmefuttatása. Még korábbi időkre visszamenve, a múlt században keletkezett marxi kanonizált osztályharc-elmélet és

követői, bár a maguk teljességében nem állták ki a történelem próbáit (legfeljebb részleteikben), hosszú ideig fennmaradtak, s néhol – bár csökkenő intenzitással – még ma is hatnak. Csak egyetlen ellenvetés: létezhet-e egyáltalán osztályharc afrikai törzsi társadalmakban? De lehetne folytatni (vagy akár lehetett volna ezzel kezdeni) az elméletrendszerek/ideológiák sorában legtartósabban fennmaradt jelenséggel, amelyet a szerző a „*túlvilági index*” (kreált) fogalommal jelez, vagyis hogy egyes vallások – főleg a fejlődő régiókban – a túlvilági életet helyezik előtérbe, reális célkitűzésnek és megváltásnak, a földi élet helyett. Ezzel is magyarázhatók egyes vallási fundamentalizmusok, melyek természetesen *nem azonosak* a vallási meggyőződésekkkel.

Fenti gondolatfutam csak jelezni kívánta, mennyire hipotetikusak és bonyolultak a globális igényű gondolatrendszerek/ideológiák. Ezek nem annyira a tudományos megismerésre, a pontosabb természettudományi megismerésre utalnak, hiszen ezek alapvető ismérve a *reprodukálhatóság*: akkor fogadhatók el, ha a kísérletek a világ minden táján azonos eredményekre jutnak. A művészetek jellemzői viszont így nem mérhetők, nem technikai, hanem egyedi *reprodukálhatatlanságuk* miatt. Film, lemez stb. csak kereskedelmi sokszorosításra valók – de maga a mű eredetije műalkotás. Ennyiben a *társadalomtudományok* eredményei (ideértve a humaniorákat) bár nem alacsonyabb rendűek a természettudományos megismerések eredményeinél, de nem globálisak, hanem az esetek tekintélyes részében nemzeti jellegűek, lokálisak, regionálisak. Alapvető ismervük nem a párhuzamos, esetleg évtizedeken keresztül egymástól függetlenül folytatott kísérletezések, amíg általánosan elfogadottá nem válnak, majd újabb kísérletek továbbvizik, vagy megdöntik az addigiakat. Mindez akár közhelynek is tekinthető, avagy hogy kerül a csizma az asztalra? Nos úgy, hogy mondanivalónk megközelítése valóban a „*csizma az asztalon*” jegyében is történik.

A fejlesztést nem vagy-vagy pénzügyi-gazdasági-technikai kérdésnek tekintjük, nem is főleg ideológiainak, hanem komplex problematikának, amelybe az előbbi komponensek mind szervesen beletartoznak, de nem külön-külön. Időtől, tértől, körülményektől függően hol egyikük, hol másikuk kerül előtérbe, önmagában egyikük sem a fejlesztés kulcsa. A továbbiakban kifejtendő MAMA-rendszer is csak egy *szegmense* a gondolatmenetnek.

E bevezető sorok munkánk tartalmát ugyan nem előlegezik meg kételyekkel, de nem teszik kétségesse hipotetikus, kísérleteket igénylő javaslatait. Ezek megvalósíthatóságát, eredményességét csak a különböző helyeken, különböző körülmények között folytatott kísérletezések igazolhatják. Az eredményesség – a hozadéka – alapvető feltétele annak a régi és a gyakorlatban igazolt gondolatnak, hogy a növénytermesztés feltételei nemcsak a klímától, a beültetett magtól függenek, hanem döntően a *talajtól*, amibe kerülnek. A fejlődő országok növekedésének a hagyományos kultúra és a humán környezet figyelembevétele az *alapvető* kérdése. A legkorszerűbb technikát át lehet „ültetni”, „globalizálni” a fejlett környezetből a legelmaradottabb fejlődő országokba is, ha arra ilyen-amolyan forrású fizetőképes kereslet van (akár maga az adományozó is lehet az), de a *tudást, a know-how-t nem*. Tudás alatt itt nem elsősorban a felsőfokú oktatást, tudományos képzést, minősítést értem, ez a generálisoknak, főtiszteknek kell, akiket a fejlődő országokból főként a fejlett világban „csiszolnak” vezető értelmiséggé, hanem mindenekelőtt az olvasáskészséget.

Az *olvasás-érthetőség* alatt nem az alfabetizálást statisztikailag is szépítő funkcionális analfabetizmust értem. Az alsó- és középfokú szakoktatás tekinthető az alkalmazhatóság fő kritériumaként, vagyis hogy a tábornokok mellett legyenek soratonak, tisztések, *képzett végrehajtók* is.

A vitairat főleg e kategória megteremtésének szükségességéről és lehetőségéről, a szerző által javasolt „*egy fedél alatt*”, a *munkamegosztást elkerülő* módszerekről szól. Ezek lényege, hogy a gyakorlati képzést összekapcsolják az *olvasással*, ami változatlanul lényege marad az ismeretszerzésnek, továbbá vázolja azt az *intézményrendszer-típust* és *hálózatot*, ami erre alkalmasnak látszik, kiegészítve több más és változatos funkcióval. Ezt tekintjük adott esetben a fejlődő országok valóságos *társadalmi globalizációjának*. Ez az intézménytípus az adott országok fejlődési szintjétől függően nemzeti nyelvű kiadó, terjesztő (könyvtár), oktatóműhely, elektronikai alapképző lehet. *Szolgáltatásai ingyenesek*, mivel különben, fizetőképes kereslet hiányában, csőddel indulnának, és hamarosan megszűnnének.

Vízió-e ez, avagy van valóságtartalma? Elméletileg biztosan igen, a gyakorlatban azonban sokféle érdeket sért. A munkamegosztás felváltása *racionális, egységes logisztikával* működő intézménytípussal érthetően főleg az adományozó technical assistance-ben (TA) sokféle érdekeltséggel bíró szervezeteket és személyeket érintheti sok esetben egyénileg negatívan (munkahely, presztízs, szakmai féltékenység), de a kedvezményezőkön kívül még a támogatott helyi rétegek egyikét-másikat sem stimulálja a *TA esetleges modellváltása*. (A TA ugyancsak lefoglalt a Technology Assessment eljárásra, módszerre is). Kevesebb helyi funkcionáriusra volna szükség, az egységes logisztika fölöslegessé tenne nem kevés párhuzamosságot.

Ennek mikéntjéről lesz szó a vitairat folytatásában.

Kalandozó történeti áttekintés az információs társadalomról (IT)

E kalandozások keretében felvetünk néhány jelenséget, hiszen hosszú ideig még csak fogalmi viták, gondolat kísérletezések várhatók a változatos, részben efemer jellegű megállapítások körében az információs társadalomról. A jelen rész is egyike e kísérletezgető, vitaszerű vázlatoknak. Ez még akkor is így van, ha az információs társadalom a politikában, a politológiában is polgárjogot nyert mint terminológia. Könyvtárnyi irodalma van, és nem kevés intézmény is nevében foglalja a fogalmat. Így például az UNESCO-ban „Information Society Division” létezik, és hogy legyen egy magyar példa is, a Budapesti Műegyetem keretében alakult meg az ITTK (Információs Társadalom és Trendkutató Központ) önálló kutató szervezetként. És hogy milyen messzire vezethetők vissza az információ történetére, sőt előtörténetére vonatkozó elgondolások, azt éppen ez utóbbi intézmény keretében folyó kutatások is tanúsítják. Ezek a Magyar Tudományos Akadémia egyetemes világtörténeti folyóiratában, a *Világtörténet* 1996. őszi–téli számában jelentek meg „Információtörténelem – történeti informatika” fejezetcímmel. Létezik Magyarországon *Információs társadalom*, valamint *E-világ* c. folyóirat is, de az IT-re vonatkozó legszélesebb körű és állandó jellegű érdeklődésre és foglalatosságra itt csak utalni kívántunk. Megjegyezhető még, hogy Nagykovácsiban (ezt „tudásközségnek” szánják) létezik egy közhasznú társaság (Kht.) által működtetett Stratégiai Kutatóintézet, amely éppen az IT újabb és elfogadhatóbb „tudásalapú társadalom” elnevezésének megfe-

lelően Tudástársadalom Könyvek címen indított sorozatot (első darabja Kiss Endre–Varga Csaba: *A legutolsó esély. Új valóság, új vízió.* Bp., 2000. című kötete). Mindezek a magyar kutatások egy cseppet jelentenek a témakör szerte a világon megjelent publikációinak tengerében.

Persze a tudományos információ egy-egy sajátos formájáról az IT, pontosabban az információs társadalom történetétől függetlenül is érdekes írárok tömege jelenik meg ma is. (Gondoljunk csak a levéltárakból újabb és újabb korszakok iratainak nyilvánosságra kerülése által okozott meglepetésekre.) Itt azonban, ugyancsak utalásszerűen, egy valóban világtörténelmi esemény – Amerika felfedezése – forráshistóriájának egyik furcsa és meglepő epizódját említjük meg. A világhírű Madariaga spanyol történetíró 1940-ben közreadott *Kolumbusz-életrajzában* a következő információtörténeti feltételezés található: Kolumbusz annak köszönhette felfedezését, hogy a lisszaboni királyi könyvtárban titokban lemásolta Toscanelli olasz asztrológus írását és térképét a „nyugati útról”. Ha igaz, ez a legnagyobb könyvtári írásos „felfedezések” közé tartozik.

De magának az IT-nek a „felfedezése”, pontosabban keletkezése körül is számos hipotézis található. Ami azonban bizonyosnak tűnik, hogy valóságosan az IT nem indítéka, hanem okozata volt egy világtörténelmi fordulónak. Ez pedig nem más, mint a kétpólusú világrendszer megszűnése a Szovjetunió kiesésével, ami együttjárt az USA-beli szakemberek tíz-, esetleg százazezeinek potenciális munkanélkülivé váló válásának veszélyével. Nem volt már kit annyit figyelni és féken tartására felkészülni. A kormányzat mint megrendelő és a figyelésre és a veszélyre felkészült vállalati emberek mint munkavállalók nehéz helyzet elé kerültek, s ez nemcsak egyéni, hanem országos problémát indukálhatott volna. Ennek elkerülése volt az egyik kiindulópontja az „információs szupersztráda”, majd az IT megjelenésének. Nem információs szakemberek, nem tudósok „fedezték fel”, hanem gazdasági-poli-

itikai szükségyszerűség hívta életre, aminek feltárásában, kiemelésében persze részt vettek az említett szakemberek is. Mivel pedig a „sztráda”, majd az ezen az alapon megideologizált IT kihívást jelentett a fejlett nyugat-európai konkurens országoknak, ezért keletkezett az EU részére az ún. *Bangemann-jelentés*. Az IT-folyamat az évek során megszilárdult szervezeti és ideológiai is, talán fölöslegesnek tűnik ma már eredetével foglalkozni. De megjegyzendő még az „origók” között a *Daniel Bell* amerikai szociológus által posztindusztriális társadalomnak nevezett jelenség (*The Coming of Postindustrial Society*. New York, 1973.) is. Már átalakulóban van az elfogadhatóbb elnevezésű „tudástársadalom”, a globalizációval összekötve pedig a GIT, ami a kommunikációs világtechnológiával való összekapcsolásból keletkezett, valójában – amint a Felvezetésben már szó esett róla -- egyfajta „politológiai marketingként”, minthogy gazdaságilag főleg a fejlett országok élvezhetik áldásait. A legelfogadhatóbbnak az ENSZ *Human Development Report*-ja által használt HDI (Human Development Index – az emberi fejlődés indexe), „network-age” – hálózati korszak – tűnik a legreálisabbnak, a legkorrektebbnek, a legtudományosabbnak. Ehhez még annyit, hogy ez a legjelentősebb hivatalos index, ami az emberi fejlődés mutatóját viseli elnevezésében, az előző társadalmi megjelölésekkel szemben, amelyek olykor személytelenek és megalapozatlanul általánosítanak, mint pl. a „bőség társadalma”, amely a világ népességének csak kis részére vonatkozott, vagy a „jóléti állam”, amibe csak elenyésző kisebbség tartozik a Föld többmilliárdnyi népességéből. Éppen ezért munka- és forráseszközként használtuk a HDR-t, továbbá inspirációként szerepelnek a vitairatban a nemzetközi szakirodalomban nem elsősorban IT/GIT specialistaként ismert szerzők. Olyanok, mint az építész Virilio, a Nobel-díjas Konrad Lorenz, vagy mint a Tillmann József által szerkesztett *A késő újkor józansága* c. kötetben előforduló Heidegger,

a Nobel-díjas Prigogine és mások, akiktől közvetlen vagy közvetett gondolatokat lehet találni témakörünkhöz.

Az előbbieken már volt utalás közvetlen vagy közvetett történeti előzményekre. Nem érdektelen idézni közülük a gondolatilag egyik leggazdagabbat, a Maurice Guernier könyvéről (*La dernière chance du tiers-monde*, Paris, Laffont, 1968) megjelent ismertetést a *Le Monde* (a világ egyik vezető napilapja) 1972. január 5-i számából. Guernier könyvét a harmadik világ „fekete könyvének” („livre noir” du tiers-monde) is nevezik, s joggal. Tudományos következtetései több mint 30 év távlatából is megrendítőek. Bevezetésként azt írja, hogy 2000-ben, ha az eddigi tendenciák folytatódnak és nem jönnek közbe előre nem látható világesemények, a világ vezető ipari országaiban (USA, SZU, Japán, Európa) 1,5 milliárdnyian élnek majd, lakóiknak 5-10 000 dollár lesz személyenként a fogyasztása, míg a szegény országokban 4-5 milliárdnyian nem fogyasztanak többet fejenként 300 dollárnál. Az együttműködés, a jelenlegi támogatási rendszer alkalmas-e a szegény országok fejlesztésére? Tizenhét gazdag ország 85 szegényt segít (ebből mintegy ezernyi a bilaterális támogatás): a fejlettek (a donorok) érdekei elsődlegesnek tűnnek. Továbbá a multilaterális támogatásban (az ENSZ-nél és szervezeteinél) *adminisztratív* hibákról van szó: hatástalanság, bürokratikus termelékenység nélküliség. Munkamegosztásos alapon egyszerre kívánnak minden szektort fejleszteni: az oktatást, a mezőgazdaságot, az egészségügyet stb., ami nem megy, nem megvalósítható. Sem elegendő pénz, sem elegendő szakember nincs ehhez. Válságos helyzetekben azonban többnyire megmozdulnak a donorok.

Az ENSZ nem ért célt a harmadik világra specializált *superadminisztrációjával* – ezt tekintjük az általunk munkamegosztásosnak nevezett modell *gyengeségének*. Hibásak ugyanakkor a fejlődő országok is. Nem lehet ugyanis olyan kis egységeket fejleszteni, mint amilyenek a harmadik világ gaz-

daságainak jó részét alkotják. A nacionalizmusok nem teszik lehetővé a kooperációt nagyobb egységekben, még ha erre ösztönöznék is őket. A támogatók és a támogatottak egyaránt hibáztak: egyikük sem tette magáévá igazán, hogy a gyakorlati munkával összekapcsolt *multifunkcionális képzés a fejlesztés kulcsa*, mely abszolút prioritást kell hogy élvezzen. A támogatás nem másolhatja az adományozó országok képzési rendszerét. Lehet több diplomás, sok tisztviselő, sok „mandarin”, de kevés a végrehajtásra, az akcióra képes ember és a szervező. Az iskoláztatás többnyire alapfokú. Lehetne még több hibát is felsorolni, de az említettek a legfontosabbak. A továbbiakban a vitacikk egyes lényeges részleteket elemez, mint pl. a mezőgazdaságot, de ezek 30 év alatt bizonyos változásokon – ha nem is alapvetőkön – mentek keresztül. Ezek számokban aktualizálhatók, főleg a HDI-index felhasználásával. A cikk végkövetkeztetését azonban ideírjuk: a harmadik világ szó szerint a „fejletlen országok” kategóriájába tartozik. Európának mint első számú nem-imperialista nagyhatalomnak (amikor a Guernier-könyv íródott, még kétpólusú világrendszer volt), és ezen belül Franciaországnak komoly feladatai vannak egy új látásmód kialakításában.

Visszatérve a történeti kalandozás egyéb vonatkozásaira és helyeire: az információs társadalomnak mint fogalomnak magyarországi recepciójával és publikációival már egyetemi államvizsga-dolgozat is foglalkozik (az ELTE/BTK tudományos információval foglalkozó tanszékének keretében). Az információs társadalomról szóló szakirodalom a tudományos – főleg a természettudományi és műszaki – közleményekben a legbővebb. A vonatkozó híradások a publicisztikai, a PR- és a marketingkiadványok tömege miatt szinte áttekinthetetlenek. Ennek egyik oka, hogy a téma valóban megmozgatja a társadalmakat (amiben persze a divat is szerepet játszik), a másik pedig az egész világot elárasztó piaci versengés a véőért. Legyen az kormányzat, vállalat, egyén.

Ismeretes, hogy a világ jelenleg egyik leggazdagabb emberére – Bill Gates – is az informatikai körből kerül ki, továbbá, hogy ezt tekintik fő húzóágazatnak és a fejlődés motorjának. Egy-egy nemzetközi konferencia alkalmából rendezett kiállításon szinte tragikomikus látvány, hogy olyan országok is feltűnnek az IT felé igyekvők között, amelyek elmaradottságukról, gazdasági és kulturális nyomorukról, tömeges analfabetizmusukról ismertek. Milyen is az az IT, ami iránt ilyen korlátlan az érdeklődés? Hogy ennek az eredetileg még szolidabb fogalomnak a kodifikálódása mennyire megalapozott, a továbbiakban lesz róla szó, kiegészülve a „globális” jelzővel. E jelző azonban más megközelítésben is indokolt. Fejlettségi szinttől függetlenül valamennyi ország beletartozik/beletartozhat ebbe a világméretű technológiai együttműködésbe, és ha a témakörben meglehetősen sűrűn előforduló „virtuális” jelző létjogosult, akkor ez minden bizonnyal a globálissal függ össze, vagyis *társadalmilag nem valóságos*, hanem képletes részvételről van szó. Más szóval, a „globális” a világot valóban átfogó kommunikációs technológiában ölt testet, a hálózatban, az Internetben. Az IT mint világalakító hipotézis elfogadottnak tűnik.

Témánk, a kulturális és gazdasági esélyegyenlőség a 21. század központi kérdésévé válik a globális információs társadalom (GIT) jegyében. Pontosabban: ez az újfajta jelenség – az egyszerűség kedvéért jelöljük társadalmi folyamatnak, tendenciának (nem globális nemzetközi formáció) – elősegíti-e, stabilizálja-e a jelenlegi helyzetet, vagy éppenséggel visszaveti-e az esélyegyenlőséget? Úgy véljük, társadalmilag ez a valós mércéje ezeknek az alapvetően természettudományi és műszaki, világjelentőségű változásoknak.

Az irodalom fogalmazta meg talán legkifejezőbben a modernizálódó világot és egyben azt is, mire is kellene törekednie. Mefisztó az „Eladó az egész világ”-gal egy tömör mondatban jellemezte a kapitalizmust, annak változatait, reali-

tásként, tényként mindazt, amit könyvtárnyi szövegekben és számokban mutat be a társadalomtudomány a természettudományi és a műszaki fejlődés eredményeként. Ezzel a mondattal antagonisztikus viszonyban áll Victor Hugo 1851-ben a francia nemzetgyűlés előtt mondott beszédéből mind a mai napig utópisztikusnak tűnő, tudományos próféciaának is beillő jövőképe: „*A nép szívét összekapcsolni az ország agyával*”. És ha már elkalandozunk a tudománytól távolabbi vizekre, idézzük meg Montaigne aforisztikus mondását is, amely a jelent és jövőt alakító aktív szereplők figyelmébe ajánlható: „Bármily magas trónon is csak a hátsó felén ül az ember”.

Hogy a fejlődés témaköre természetszerűleg mennyire foglalkoztatta az ENSZ-et (és nemcsak egyes hivatalait), arra mutat az is, hogy az UNITAR (United Nations Institute for Training and Research), az ENSZ képzési és kutatási intézete (melynek egyik kutatási igazgatója évekig néhai Szalai Sándor, a modern magyar szociológia egyik mentora volt), 1995-ben egy nemzetközi pályázatot hirdetett meg, a Jean Scott l'Érigéne Alapítvány pályázatát „A gazdasági fejlődés különbözőségeinek (egyenlőtlenségeinek) kulturális eredői” c. téma kidolgozására. Nemcsak a téma érdekessége, hanem a kitűzött pályadíj rendkívüli mértéke is nagyfokú kutatási buzgalmat váltott ki világszerte. Mintegy 250 előzetes kivonatos kutatási javaslat futott be, amelyből 38 került további zsűrizésre, közte egy magyar dolgozat két szerzőjéé. (A végén 9 javaslat között döntöttek, de ezek között már nem szerepelt a magyar pályázat.)

A téma azonban már korábban és közvetetten különböző formában is foglalkoztatta a szerzőket, így egy kismonográfia, Rózsa György: *Kulturális örökség és információs társadalom* (Bp., Argumentum Kiadó), Fejtő Ferenc bevezetőjével.

Valójában a társadalmi mozgásoknak a kulturális és gazdasági esélyegyenlőség a legátfogóbb kifejeződése.

Márpedig ha az esélyegyenlőség lehetősége a nagy számok törvénye szerint negatívnak bizonyul, akkor ennek világvi-

szonylatban a legsúlyosabb konzekvenciái lehetnek és vannak is. Az egyedileg (izoláltan) rendkívül pozitív mutatók ugyan igazak lehetnek kivételként, de nemzetközileg nem jellemzőek. A 20. század végén, amint azt az előzőekben idézett francia szerző könyve is jelzi, mintegy 6 milliárd a Föld népessége. Ennek túlnyomó többsége a fejlődő országokban él (vegetál), míg a fejlettekben a kisebbség. Demográfiai előrejelzések szerint ez az arány a 21. század első felében még jobban eltolódik a fejlődők „javára”. A 20. század utolsó évtizedeiben viszont mindinkább „polgárjogot”, azaz elfogadást nyert az IT továbbfejlesztéseként a GIT. Ennek előrejelzéseként a világ egyik legjelentősebb személyi számítógépgyárának tulajdonosa, Michael Dell (USA) úgy ítéli meg, hogy a jövő században a technikai fejlődés folytán a dolgozók és a nem dolgozók aránya 20:80% lesz. Ez a prognosztizálás még 10–20% tévedéssel sem hagyható figyelmen kívül. Itt most még tekintsünk el az IT kialakulásának körülményeitől, tartalmától, csak a „globális” kérdését vessük fel. Mi a „globális” az IT-ben azon kívül, hogy ez a fogalom valóságosan egy elektronikus számítástechnika (számítógépes) és egy világkommunikációs rendszer (telematika) összekapcsolását jelenti? Mit jelent a Föld népességének jelenlegi és a jövőben várható nagyobb száma a világkommunikációs rendszer technikai elérhetőségén kívül a digitalizált információ társadalmilag, vagy „információs társadalmi” formációként?

Nem feladatunk a gazdaság globalizációjával, a korlátlan tőkemozgás jelenségével és világrengető jelentőségével foglalkozni, ennek ma már széles körű irodalma áll az ez iránt érdeklődők rendelkezésére. Újságcikkek, nyilatkozatok, tanulmányok és immár könyvek tucatjai ismertetik a témát, pl. Gorbacsov és Soros György, hogy csak két végletet említsünk, egyaránt kifejtették véleményüket. Továbbá el nem hanyagolható tényező, hogy a globalizációnak az utcán is (tüntetéseken, agresszív megmozdulásokban) jelentősen megnőtt

a bírálata. Megemlíttjük még, hogy H.P. Martin – H. Schumann: *A globalizáció csapdája. Támadás a demokrácia és a jólét ellen.* (Bp., 1998. 352 o.) című világsikerű könyvükben nem kevesebb, mint 379 forrásjegyzetet sorolnak fel. Az újságíró szerzők alkotta testes kötet legfőbb mondanivalója talán abban foglalható össze, hogy az elektronizációs, telekommunikációs forradalom következményeként a jövőben a dolgozók és a nem dolgozók aránya várhatóan 20:80 % körül alakul (erősítve a már idézett amerikai gyáros prognózisát), de még ha 10-től 50 %-ig terjedő hibaszázalékot tételezünk is fel, a GIT az *orwelli* vagy a *huxleyi* „szép új világ” képzetét idézi.

Másként látja – problémáival egyetemben – a GIT pozitív megközelítését egy magyar tudós, informatikai szakember. (Egyes esetektől eltekintve mellőzzük a szakirodalom szinte áttekinthetetlen jegyzetanyagát, bibliográfiáját, ami részben az Internet jóvoltából amúgy is hozzáférhető. A vonatkozó magyar publikációk egy részére viszont hivatkozunk.)

Vámos Tibor, aki 1981-ben először nyújtott képet az IT által generált változásokról (*Magyar Tudomány*, 1981. 5. sz.), „Információs társadalom – mire készülünk” c. közleményében (*Magyar Tudomány*, 1998. 2. sz. 132–140. o.) újólag megerősíti, hogy az IT-ről szólni nem egyszerűen divat, hanem itt és most gyökeres változás megy végbe a világon, és Magyarországon is erre készül. Ennek lényege, hogy az *emberi tevékenység eszközei és a társadalom szervezése közötti kapcsolat rendszere* először egyesül az elektronika által. Az elektronika kerül az ember viszonyai és mindennapi tevékenységei (ideértve szórakozását) közé. Ez a változás korszakalkotó. A fejlettebb világ népességének többsége valamilyen formában információ-előállítással foglalkozik. Magyarország számára a befogadói és felhasználói kultúra a meghatározó. Cikkének azon kérdésével, hogy virtuális lesz-e a való világ, nemmel felel, jöllehet a szimulációs rendszerek kitűnően működnének (például a medicina egyes területein), a virtuális világ *rémálmá-*

nak megvalósulása mégsem valószínű, éppen az embernek a való világ iránti természetes vágya miatt. A jövő nem jósolható meg, noha Neumann Jánost idézve „a haladás ellen nincs orvosság”, és a tapasztalat azt mutatja, hogy az átalakulások a priori nem láthatók előre, ezért a legtöbb kortársi becslés rossz. „Előre kívánni egy teljes receptet ésszerűtlen”, „...türelem, rugalmasság, értelem” az igazi érték (Neumann). Vámos 14 kérdést tesz fel azzal kapcsolatban, hogy „mire készülünk”. A kérdésekre adott legfontosabb válasza, hogy az IT-re „végleges válasz nincs”. Minden bizonnyal ez az igazán elfogadható tudományos válasz. Az ismeretek állandó átértékelésére és lelkiismeret-vizsgálatra kötelez, de „változnak az értékek”, és megítélésük ellentmondásos. Az IT okozta oldások és kötések újfajták a szellemi globalizálódás hatására. Ez egyfelől integrál, másfelől dezintegrálja az egyéniséget (sőt uniformizál is, R. Gy.). Az urbanista filozófus, Virilio szerint (P. Virilio – S. Lotringer: *Tiszta háború*. Bp., 1993. 152 o.) egy új kultúraelmélet, az ún. *dromológia*, vagyis sebességtan lényege, hogy korunkban a „tér” és a „terület” helyett az idő és viszonylatai, a sebesség válik fontossá, s ez az idő *gyarmatosításáról* szól. Ez teljesen egybevág az IT-nek azzal az egyik közgazdasági megítélésével, hogy a jövő társadalmában a munkavégzés szempontjából a tér és a terület nem játszik többé döntő szerepet (l. mellékesen az otthon munkahellyé válását is), nemzetközileg pedig ez a fő mozgatója is a munkavállalók–munkanélküliek aránya kialakulásának. Még egy összefüggő kérdéscsoportra térünk ki, ez pedig a kultúra, beleértve a nyelvet, az oktatást, az ismeretterjesztést komplexumát, és hozzávesszük mindehhez értelemszerűen az írásbeliséget. A kérdező itt is kiegyensúlyozottan vélekedik: „a tradíció és az újdonság (technika)... kedvező arányai elég kidolgozatlanok, a nézetek szerteágazók...”. Véleményünk szerint a „kidolgozatatlanság” és a „szerteágazottság” mögött egyfelől az a szélsőség áll, hogy vajon a fent említett kulturális komple-

xum az információtudomány részévé válik-e, meghagyva bizonyos hagyományokat, másfelől a kultúra féltése és az új információs technológiától való tartózkodás (meg nem értés), védekezés/alacsonyabbrendűségi érzület húzódik meg. Egy konkrét példával: a könyvtár nem az információtudomány része, de a korszerű könyvtár olvasói érdekében egyik fő használója a szakirodalmi informatikának. Van tehát feloldás – és nem avantgárd, agresszív vagy elvtelen kompromisszumos megközelítés. Az oktatás egészére is ez érvényes. Egymást kiegészítő lehetőségek a nélkülözhetetlen személyes, meta-kommunikációs, az *írásbeliségen*, a *hagyományos olvasáson* alapuló különböző szintű ismerettovábbítás és a vonatkozó elektronikai eszközök.

Soroljunk fel Konrad Lorenz Nobel-díjas tudós 16 kiadást megért művéből (*A civilizált emberiség nyolc halálos bűne*, 2. jav. kiad. 1989. 101 o.) néhányat az emberiségre leselkedő veszélyekből, amelyek többé-kevésbé témánkat is érintik: a túlnépesedés, az érzelmek fagyhalála, a tradíció lerombolása, a dogmák ereje. Ne feledjük: a kötet az *etológiát* a világválság egyik elemzési módszerének tekinti.

De idetartozik az Internet által ösztönzött olvasási „boom” is: az Egyesült Államok értelmisége (elsősorban az egyetemi emberek) az „Amazon” adatbázison (<http://www.amazon.com>) mintegy 2,5 milliós könyvcím alapján tömegesen rendelnek. A megvásárolt könyvekhez kis kártyát kapnak egy Cicero-idézettel: „A könyvek nélküli szoba olyan, mint a lélek nélküli ember”. („A room without books is like a body without a soul.”; Csurgay Árpád akadémikus, az USA-beli Notre Dame Egyetem vendégprofesszorának közlése.) Az elektronika tehát nemcsak akadályoz a hagyományos olvasásban, hanem el is vezet hozzá. Kor és műveltség kérdése. Ami pedig a nyelvet illeti, változatlanul érvényes az egynyelvű és egyszokású országok erőtlenségéről szóló Szent István-i – a fiának, Szent Imre hercegnek szóló – intelmek egyike:

„Mert az egy nyelvű és szokású Ország erőtlen, romlandó” (Thuróczi-krónika). Mi volna ez ma, ha nem a nyelvi korlátozottság (sovinizmus) vagy imperializmus (uniformizálás) elleni felhívás? Mindkettő egyformán veszélyes, mert elszegényíti a társadalmak gondolkodását.

Történelmileg az IT-nek is, mint szinte minden változásnak, elsősorban gazdasági és politikai okai vannak. Erről már volt szó a kétpólusú világrendszerrel összefüggésben. Jellemző a már említett Virilio megállapítása a kétpólusú világrendszer egyik tagjáról, a Szovjetunióról, mely szerint „a SZU azért előzi(te) meg a korát, mert létrehozott egy [olyan] imperializmust, mely odahaza valósítja meg azt, amit mások saját határaikon kívül gyakorolnak.”

Az előzőekben említett „elméleti előfutár”, Daniel Bell az információt mint a nem közvetlen termelési szektort gyűjtőfogalomként kiterjesztette a *teljes szolgáltatási szférára* (service economy). Az átalakulási folyamatot közgazdasági és statisztikai alapozó vizsgálatok is kísérik. (F. Machlup: *The production and distribution of knowledge in the US*. Princeton, 1962. Univ. Press. 216 p., és M. Porat: *The information economy*. Washington, 1977. US Dept. of Commerce Office of Telecommunications statisztikai elemző kötetei). Az IT úgyszólván parttalan információs gazdaságot takar, benne az átfogó ismeretelméleti ciklusokat és a „tudásipart”. Ezeket egészíti ki a *globalizáció*, ami szorosan kapcsolódik az esélyegyenlőség kérdéséhez a fejlődő országokban.

Az IT és az „információs szupersztráda” fogalmai olyan mértékben fonódtak össze, hogy az utóbbi egyre kevesebbet, vagy egyáltalán nem szerepel önállóan. Megjelent viszont a „cybertér” fogalma, az IT pedig – ezáltal is – kiegészült „Globális Információs Társadalommá”. Vitairatunk további részei a történeti kalandozás után már konkrétabban szólnak a kulturális és gazdasági esélyegyenlőség összefüggéseiről.

Az esélyegyenlőség dimenziói és fogalomtára a Globális Információs Társadalomban (GIT)

*A Rothschild–Waterloo-szindrómától
a „network age”-ig (hálózati korszak)*

Leegyszerűsítve a gondolatmenet tartalmát, feltehető volna a kérdés, hogy vajon a Rothschild–Waterloo-szindróma nem adja-e meg a választ, még akkor is, ha közel 200 éves a történet. 1815. június 20-án ugyanis Nathan Rothschild a folkstone-i kikötőben megkapta a waterlooi csata kimenetelének hírét Napóleon vereségéről. A londoni tőzsdére visszatérve tömegesen kezdte eladni az angol állampapírokat, amiből az angolok vereségre következtek. A mélypontot elérve Rothschild elkezdte felvásárolni azokat, és hatalmas nyereségre tett szert. Mi állt e tranzakció mögött? *Gazdasági információ.* Amit ma a GIT még csak felerősít, korábban elképzelhetetlen információs technikai lehetőségeivel!

Ady *A Rothschildék palotája* c. költeményében énekelte meg az óriási vagyont anélkül, hogy sejtelve lett volna a fentebb leírt esetről. A vers utolsó strófája:

*Örök este és örök gálya
Csak ott, ott fenn egy-egy toronyban
Lobban öröm örömrre, lobban
És mindenek fölött világlik
Rotschildék palotája*

Végző soron azonban a GIT mindmáig alapvetően a gazdasági információt szolgálja, amit számos *egyéb* magasrendű szolgáltatási lehetőség egészít ki, úm. a tudományos kutatás, távoktatás, a mindennapi gyakorlati élet szükségleteinek ki-

elégítése (pl. közlekedés, meteorológia), és külön említendő a hátrányos helyzetű személyek intellektuális segítése (betegek, izolált helyzetben levők stb.). De kitűzött célunk szerint nem foglalkozunk sem a GIT technikájával (kompetenciánk is hiányzik hozzá), sem gazdag szolgáltatási lehetőségeivel, csak az esélyegyenlőséget érintő dimenzióival, ezek sokoldali elemzésével, többek között az egészségügyre, a környezetre, a táplálkozásra és egyéb meghatározó tényezőkre gyakorolt hatásaival. Mindezeket statisztikai mutatókkal illusztráljuk. Ez a statisztikai értékelés is alátámasztja mondanivalónkat, még akkor is, ha a világ egyik legismertebb demográfusa, Alfred Sauvy szerint a statisztika ugyan jámbor, de kellő tortúra alatt mindent bevall. Hozzáfűzzük ehhez azt a Churchillnek tulajdonított cinikus mondást, miszerint csak annak a statisztikának hisz, amit maga hamisít meg.

Az esélyegyenlőségről általában

Létezhet-e egyáltalán

ellentmondások, feszültségek, diszkrepanciák nélkül?

Mindenekelőtt felmerül a kérdés: létezhet-e egyáltalán kulturális és gazdasági esélyegyenlőség? Válaszunk egyértelműen az, hogy a teljes esélyegyenlőség az előbbieken említett tényezők szerint *képtelenség, irreális* célkitűzés lenne, legfeljebb *közelítésről* lehet szó, és még arról is dimenziókként és régiókként különböző mértékben.

Minden egyéb megközelítés *utópia, megtévesztés* vagy *tévedés*, ami lehet ugyan jó szándékú is, de többnyire politikai, gazdasági, hatalmi érdekek fűződnek hozzá. Nem egyes személyekről, hanem makroszintről, társadalmi vonatkozásokról szólnunk. Megemlíthető ezzel kapcsolatban a terminológiai képlékenység is.

Amint a Felvezetésben már szó volt róla, a II. világháborút követően a gyarmati rendszer felbomlása után létrejött régiók, országok előbb a „backward area” (elmaradott terület), „underdeveloped countries” (fejletlen országok) nevet viselték. A kétpólusú világpolitikai rendszernek „a harmadik világhoz” való közeledési szándékából és ezzel összefüggésben a nemzetközi szervezetek működéséből következően *minden ország egy-egy voks* alakult ki az előzékeny „developing countries” fogalom (fejlődő országok). Ezek azután a valóságnak megfelelően tovább oszlottak „less developed countries”-ra (kevésbé fejlettekre). A GIT, különböző mértékben, valamennyit megcélozza olcsó nyersanyag, piac, filléres munkaerő és stratégiai szempontból. A kép tovább finomodik: létezhet-e egyáltalán tág értelemben vett esélyegyenlőség azáltal, hogy újabb helyzetek, fogalmak alakulnak gazdasági tevékenységek, szektorok megítélésében, amelyek még negatívabbá teszik a „fejlődők” helyzetét.

A világ népességének döntő többsége, vagy a jövőben még magasabb százaléka, kapcsolódhat-e a fent jelzett gazdasági változásokhoz, a tudásalapú termeléshez és elosztáshoz? Vannak olyan előrejelzések, melyek szerint a GIT erősen elmélyíti a különbségeket, az abszolút és relatív elmaradottságot, ahelyett, hogy a fokozatos és szerény kiegyenlítődé, az esélyegyenlőség irányába ösztönözné. Másként fogalmazva: a kommunikációs technológia csúcsvívmányai felerősítik az amúgy is létező társadalmi feszültségeket a fejlett országok rendkívüli intenzitású technikai fejlődése következtében.

És itt érhetők tetten azok az ellentmondások, amelyek a tudományos-technikai és a társadalmi fejlődés között feszülnek. Ilyen a fejlett országok egyre kiterjedtebb tudományos, műszaki és gazdasági potenciálja, exponenciális növekedése és a fejlődők által ezekből csak kis mértékben alkalmazható tényezők: a tőkeszegénység, a kvalifikált munkaerő hiánya, a nemzeti vagy törzsi viszályból eredő általános bizonyta-

lanság, az infrastruktúra és a logisztikai alapok hiánya vagy erőtlensége. A technológiai transzfer ily módon alig, kis mértékben vagy egyáltalán nem működőképes. Generációknak kellene elsajátítaniuk azt a bölcsességet, amit Csikszentmihályi Mihály idéz *Flow. Az áramlat* c. lélektani munkájában (1997), mely szerint „A tudás gyökerei keserűek, de a gyümölcsei édesek”, hogy csökkenjen a szakadék a fejlett és a fejlődő világ között. Itt jegyezzük meg ismételten, hogy a centrum és a periféria, vagy az Észak–Dél viszonylatban egyik kategória sem egységes, a fejlettségi szint diverzifikált „mindkét póluson”. A statisztikák is ezt igazolják.

Az esélyegyenlőség mérhetősége: az „egy főre eső jó közérzet” és a „túlvilági index”

Az esélyegyenlőség makroszinten kimutathatóan összefügg, de nem azonos a mikroszintű emberi jóérzéssel. Mindenekelőtt relativitása miatt. Egy közösségnek vagy egy személynek az esélyegyenlősége vagy annak érzete elsősorban attól függ, hogy az adott körülmények és viszonyok, amelyek között él, milyen összehasonlítási alapokat nyújtanak, hogy ki-elégítők-e, vagy vegetál, nyomorog? Ehhez még hozzátartozik, hogy ő maga hogyan vélekedik saját viszonyairól, s azok hogyan vethetők össze az őt körülvevő világgal? E két okból az esélyegyenlőség mérhetősége szubjektív megítélés is. A szubjektív tényezőktől – ha nem is teljesen – elvonatkoztatva a mérhetőség tendenciák kifejezésére alkalmas. Ilyen mindenekelőtt a GDP, az egy főre eső bruttó nemzeti termék, amely bizonyos kulturális és gazdasági *minimum* megítélésének egyik meghatározó eleme. De ugyanilyen – megközelítően irányadó gyűjtőfogalommal – az emberi tényezők szerepe. Az egészségi, a táplálkozási, a kulturális állapotok és más mutatók szemléltetik a tendenciákat. Ezt összefoglalóan az „egy főre eső jó közérzet”-tel jellemezhetjük (l. a Népszabadság „Szó-lásszabadság és náci beszéd” vitájában a szerző cikkét az 1996. ápr. 29-i számban az „Egy főre eső nemzeti jóérzés” címmel.) Külön kérdés, hogy a világ egyes régióiban vagy etnikumaiban a túlvilági elvárások vagy e világi harcok, küzdelmek majdani túlvilági elfogadtatása megelőzik a racionális meggondolásokat. Ez a (szerző által kreált) „túlvilági index”

nem alapulhat azonban racionális elemzésen, még akkor sem, ha világviszonylatban rendkívül tetemes az ebben hívők száma.

Itt azonban a mérhetőség lehetőségével foglalkozunk. E megközelítésben a kiindulás csak az, mint magának az életszínvonalnak a pontos mérhetősége: mennyire lehetséges ez, és ebből mennyire lehet következtetni a gazdasági-kulturális esélyegyenlőségre. Az esélyegyenlőség mérése, az életszínvonalhoz hasonlóan, összetett valami, egyaránt része a közgazdaságtudománynak, a szociológiának, a politológiának, a pszichológiának.

E többféle elemzési lehetőség között azonban kitüntetett szerepe van a statisztikának mint eszköznek. Valószínűleg mind a mai napig magának az életszínvonal fogalmának sincs egységes definíciója és ilyesmi általánosan nem is elfogadható, tekintettel a Föld népességének és etnikumainak *eltérő* értékítéletére a világ dolgairól. Egy nemzetközileg is ismert magyar statisztikai szakember, Drechsler László (*Az életszínvonal mérése és mérhetősége*, 1974. 180 o.) véleménye szerint az életszínvonal összetevői mindazon tényezők, amelyek az emberek anyagi, szellemi, egészségügyi, kulturális szükségleteinek kielégítésében szerepet játszanak. Mindezt igazolják az ENSZ Human Development Reportjai, amelyek a bűvös „per capita income” helyett a 90-es években már kitértek az ún. immateriális mutatók szerepére is. Valójában immateriális az Egészségügyi Világszervezet (WHO) „egészséges ember” meghatározása is, amely nem úgy jelöli meg az embert, mint aki nem beteg, hanem mint gazdasági-kulturális-egészségügyi személyiség hordozóját.

Az immateriális tényezőkről van olyan (vitatható) vélemény, mely szerint ezek a következőképpen csoportosíthatók: *a)* az információs és kommunikációs technológia, ideértve az Internetet, *b)* a szellemi tulajdon (szabadalmak, copyright/szerzői jog, márkanevek, hirdetések, pénzügyi szolgáltatások, vállalati tanácsadás, egészségügy, oktatás), *c)* elektronikus könyvtá-

rak és adatbázisok, audiovizuális termékek, d) biotechnológia, hagyományos könyvtárak és adatbankok, gyógyszeripar. Mindezen elemek több vonatkozásban immateriálisak és ismeret-alapúak. Továbbá nyilvánvalóan vannak az életminőségnek és az esélyegyenlőségnek olyan objektív ismérvei is, amelyek nem keverhetők össze azok tudati visszatükröződésével. Móricz „boldog embere” hány „boldognak” feltételezett vagy feltételezhető ember önpusztításával állítható szembe világszerte? Egyetlen mutatóban, vagy akár több kifejezésében sem lehet teljesen meggyőző az esélyegyenlőség kísérleti ábrázolása.

Mi erősíti az esélyegyenlőséget: a fizetés (a jövedelem) nagysága, vagy a munkaidő csökkenése? Ugyanez vonatkozik a reáljövedelem és a reálfogyasztás viszonyára, továbbá a fogyasztás választékára, a háztartási tevékenység idő- és munkaigényére, a gyermekekkel való foglalkozás valós idejére, a közlekedési lehetőségekre, a közbiztonságra? (A világ tekintélyes részében a legutóbbi szinte meghatározó tényező.)

Ha egy mondatban lehetne meghatározni a felvetett kérdést: a megközelítés inkább *problémamegfogalmazó* és a *pontosság korlátait* veti fel, *tendenciák* bemutatására alkalmas, nem pedig a mérés egzaktságára, de még egy hipotézis felállítása is legfeljebb gondolatkalandozásra csábíthatna.

Az esélyegyenlőség, pontosabban az életszínvonal mérésének kutatása 1998-ban Nobel-díjat hozott az indiai származású Amartya Sennek, a cambridge-i Trinity College-ben oktató és kutató professzornak. Ő „*az emberarcú gazdaság*” kifejezést használja. (Összezseng ez a fogalmazás a dubceki „*emberarcú szocializmussal*”.) Amartya Sen egyéb kezdeményezések után „megkomponálta” az emberi fejlődés „*szintetikus indexét*” (Human Development Index – HDI). E mutató számításához az egy főre eső GDP mellett a születéskor várható élettartamot, az oktatási lehetőségeket és az alfabetizálás arányát is figyelembe veszik. Egyéb fontos összehasonlító

adatokat (az adott ország népességéhez viszonyított orvosok száma, műszaki fejlettségi és szegénységi mutatók stb.) is tartalmaznak a Human Development Reportok. Amartya Sennek cikke jelent meg a *Le Monde*-ban, ahol – jó francia szokás szerint – a szerkesztőség nem mulasztja el megemlíteni azt is, hogy két francia már a 18. században foglalkozott ilyenféle kérdésekkel, a filozófus Condorcet és a matematikus Borda. Amartya Sen utal rá, hogy a GDP önmagában kevés az ítéletalkotáshoz, és hangsúlyozza az egészség- és oktatásügy helyzetének szerepét, amelyek nélkül nem minősíthető az országok rangsora (l. a HDI indexet). A kapitalizmus sikerében az államnak legalább annyi szerepe van, mint a piacnak (vö. New Deal, Keynes). A vitairat végén a statisztikáké lesz a szó, de szinte bizonyos, hogy a legfejlettebb előrejelzések is labilisak lehetnek, elég emlékeztetni az USA 1930 elején bekövetkezett pénzügyi krachjára, amit az akkortájt legmegbízhatóbbnak tekintett *Harvard-barométer* sem jelzett. Az állami beavatkozás segített helyreállítani a rendet.

Természetesen az eltelt évtizedekben, különösen az *informatika* közbejöttével újabb módszerek, tökéletesítések váltak lehetővé a prognosztizálásban, de az emberi tényezők és értékrendek mindig „készen állnak” az előrejelzések módosítására.

Az élet/munka értékrendje néhány színes véleményben

*Pasteur, Mefisztó, Stefan Zweig („Könyves” Mendel),
Máté-effektus, Marx, Csányi Vilmos, Heltai Jenő,
Jorge Luis Borges, Szerb Antal*

Sokféle vélemény volt és van a munka helyéről az életben. Szinte mindegyikben megtalálható az igazság egy része. Időtől, nagyobb korszakoktól függően felváltva, vagy azonos időszakban, sőt helyileg is elfogadhatók. De hogy jön témánkhoz e sok különféle igazság? A fejlődő országokban a *munka általános elsődlegességére* vonatkoztatjuk a színes véleményeket.

Pasteur idézése a munkáról általános érvényű és anekdotikus is. Klein György, a Stockholmban működő világhírű magyar biológus írja le a tudományról szóló esszéjében, hogy Pasteur rendszeresen föl-alá járkált egy ideig laboratóriumának előszobájában, magában mormolva valamit. Kollégái feltételezték, hogy nyilván valami fontos dolgot, de tapintatból nem kérdezték meg, mi lehet az, amit nem akar elfelejteni. Végül egy újonnan érkezett kis termetű kollégát kértek meg, bújjon el a szoba függönye mögé és próbálja megtudni, miről is van szó? Pasteur mormolása három szóból állt: „Il faut travailler” – az embernek dolgoznia kell. Nyilvánvalóan ezt tekintette az élet legfontosabb megnyilvánulásának. A kérdés csupán az: mit, milyen körülmények között? A pasteur-i gondolat alapfeltétele azonban az, hogy legyen munka. Ez pedig a fejlődő országok elsőrendű hiánya. Vitaratunk tulajdonképpeni alapkérdése pedig: hogyan lehet felkészülni a munkára? A Mefisztóval való szembesítés pedig nem más, mint a fejlődő országokban is a működést/működésképtelenséget jellemző valóság: az „*eladó az egész világ*”

legfőbb filozófiai és gazdasági mondanivalójának művészi megfogalmazása.

A *munka* vagy a *profit* döntő jelentőségének megszólaltatása (Pasteur és Mefisztó) után Stefan Zweig „Könyves” Mendel nevű hőséne (l. *Az érzelmek zűrzavara* c. kötetéből) számára az élet értelme a *könyv*, de úgy is meghatározható: mániája az olvasás. Szegény Mendel hontalan öreg zsidó Bécsben, akinek tanyája egy kávéház, ahol fogadja vásárlóit, vagy személyesen keresi fel a vevőket és az eladókat. Csak aludni jár otthonába (ha azt egyáltalán annak lehet nevezni). Életét teljesen betölti a *könyv*, mindaddig, amíg az I. világháború kitörését követően feketelistára kerül, és rendezetlen állampolgársága miatt kitiltják Bécsből. Az egész hatósági procedúrát nem érti, élete *könyv* nélkül valójában értelmetlenné válik, kiutasítását tragédiaként fogja fel. A *munka*, a *profit* és a *könyv* mint a legfontosabb *életminőségi mutatók* után újból a *munka*, pontosabban a *tanulás-képzés*, vagyis a *munka* egyik formája (alighanem a legfontosabbika) kerül előtérbe Máté evangélista egyik történetében, a Máté-effektusnak nevezhető tanmesében. Eszerint egy tó partján egy éhes szegény ember halat kér a horgászó/halászó Mátétól, aki ad is halat a nélkülöző embernek, de meg akarja tanítani a halfogásra, mert azt tartja az igazi segítségnek. A modern időket tekintve a fejlődő országok támogatásának is ez volna a credója: a legsürgetőbb szükségletek kielégítése; kézzel, szájjal, egészséggel fogható segítséget nyújtani, de a tartós, érdemleges, távlatos külső beavatkozás a munkára nevelés, az oktatás-képzés lenne. A tanulást-képzést/munkát ezúttal ugyanazt az értékrendet követő, az előbbieken már említett marxi gondolatot folytatja, mely szerint a társadalmi termelékenység, azaz a *munka/oktatás/képzés* által keletkezett hatalmas növekedés lehetővé teszi gazdasági mérőeszközként a szabadidőt, és ehhez kapcsolódik az a megállapítása, hogy a népesség hozzáértése, az *előző ismeretek* felhalmozása a legnagyobb érték. Ennek forrása pedig értelem-

szerűen a munka lehet. A *munka* dominanciája folytatható a társadalmi és egyéni értékrendben egyéb közvetettebb formában is. Ilyesmi található például egy *ökológiai* műben is – ezúttal egy magyar szerző, Csányi Vilmos: *Viselkedés, gondolkodás* (Bp., 1994) c. művében. A kultúra ökológiájával foglalkozó fejezetben megállapítja: „...kedvező változás esetén az elmaradott népesség alkalmazkodhat a *tanuláshoz/a munkához...*, amelyek korábban, öröklötten fel sem merülhettek.” (Ezzel vág egybe a vitairat szerzőjének az előbbieken említett kötete a „Kulturális örökség”-ről: „az IQ...általában nem megváltoztathatatlan, pozitív irányban... módosulhat. Külső körülmények kedvező változása esetén ...ugyanaz a népesség...alkalmazkodik a *munkavégzéshez...*”). Heltai Jenő a szerzője egy kedves, tanulságos elbeszélésnek, amely a tudományról szól. Egy jóformán életidegen szobatudósról mesél, aki csak a munkájának él, és mindaddig nyugalomban, amíg észre nem veszi, hogy egerek rágcsálják, rongálják szeretett könyvtárát. Abbahagyja aktuális kutatását és nekikezd egy újabb „kutatásnak”, hogyan lehet megküzdenni az egerek könyvrongálásával? Nem kevés idő és *munka* után nagyívű tanulmányban foglalja össze kutatása eredményeit. Az erről szóló paksamétával elindul, hogy bemutassa a Tudományos Akadémiának. Ám kilépve kertjébe, észrevesz egy menekülő eget, akit üldözőbe vett egy macska, majd pillanatok alatt utoléri és megsemmisíti. A tudós ezt látva összeomlik: amíg ő tudós munkálkodással hosszú időn át próbált megoldást találni az egérvész ellen, a macska pillanatok alatt megoldotta a kérdést. A tudós önbizalma megrendült: minek menjen az Akadémiára? Ám hamar felocsúdott: igaz ugyan, hogy a macska rövid idő alatt hatékonyan megoldotta azt a kérdést, amelyen ő sokáig törte a fejét, ám a macska nem képes leírni tapasztalatait, ő pedig egy tudományos leírást készített, úgyhogy mégiscsak beviszi a paksamétát az Akadémiára. (Rosszindulatú emberek azt mondanák erre, hogy Heltai – korát meg-

előzve – szinte megsejtette a „bibliometria”, az „impakt faktor” szemléletet.)

Borges szerint nem lehet, hogy könyvek ne legyenek, mert akkor a világ sincs; rímel ez „Könyves” Mendel életérzésére: az olvasás, a könyv mindenekelőtt. Hasonló az életérzés megközelítése Szerb Antalnál is, aki vallomásszerűen emlékezik Párizsról, ahol sok szép és érdekes dolgot látott, de legjobban a Bibliothèque Nationale-ban érezte magát. Csak kiegészítésként jegyezzük meg Borgeshoz, találkozott-e már valaki olyan megnyilvánulással, hogy informatika nélkül nem volna világ, vagy Szerb Antalt idézve, hogy Párizsban a legjobb nem a chanson, a burgundi vagy a csiga, hanem a francia nemzeti könyvtár, vagyis az olvasás. Nem holmi *neo-luddita* ostobaságok ezek kiváló művészekről.

Természetesen mindez egyéb hasonló véleményekkel együtt sem állítja szembe a civilizáció alapvető informatikai lehetőségeinek értékét, a világot technikailag átalakító jelentőségét az olvasással, a könyvvel. Az idézett olvasás-és könyvkultusz mint az élet (egyik) legfontosabb megnyilvánulása olyan szellemi tevékenységnek tűnik, ami évszázadok óta belénk van *kódolva*, míg az informatika, ami végső soron a legmagasabb szintű *eszköz* jellege a társadalomnak, az emberi pszichére és magatartásra nem hat úgy, mint az olvasás. Végül is a kultúra és az elektronizáció egyensúlyáról van szó, az előbb idézett olvasást mint alapot képviselők viszont a hagyományos betű *primátusát* képviselik. Akárhogy is, a fejlődő országok szempontjából nyilvánvalóan a kulturális felkészülés segíti elő lépésről lépésre felemelkedésüket, az informatikával kombinálva.

Ennyit az élet értékrendjéről a munkával való összefüggésben különböző tudományos és művészeti megközelítésben. Az idézett szerzőket természetesen önkényesen, ízlés szerint és a mondandó alátámasztásául válogattuk ki. A cél *a munka döntő jelentőségének* illusztrálása a fejlődő országok

problematikájában. Nincs kétség – a társadalmi, nemzeti és egyéni értékrendek illusztrálására egyéb rendkívül fontos tényezők, fogalmak közül ugyanúgy lehetne válogatni, úm. a patriotizmus, a szolidaritás, a szabadság stb., nem is szólva az érzelmi életről. De aligha kétséges, hogy témánk szempontjából a munka kivételes helyet foglal el. Ha egyáltalán létezik „történelmi kompromisszum” (Gramsci) nemzetközileg a gazdagok és a szegények között, ebben minden bizonyítást a munkalehetőség, az erre való többoldalú készítés, támogatás döntő szerephez jut.

A jövő várható fő kihívásai és a GIT

A pozitív jövőkép: a tolerancia és a szolidaritás felértékelődése

Átvezetés a nyomorból a szegénységbe;
alapvetőnek tekintett pénzügyi, elektronizációs
s etnikai diszkriminációs hatások korlátozása;
az informatika ráépítése a hagyományos kultúrára

Amint arról a Felvezetésben szó volt, a szerző három felvetett kérdést tekint a jövő előre látható fő kihívásainak, és ezek hatásainak bizonyos korlátozásával ellentétben a tolerancia és a szolidaritás felértékelődését tartja prioritásnak. Minden bizonnyal ez a fogalmazás mint hipotézis is vitatható, a szerző ezeket (is) *vitakérdésként* veti fel.

Ahhoz azonban aligha férhet kétség, hogy az első tétel valóságtartalmát nemigen lehet vitatni, legfeljebb megfogalmazását. Mély meglátásról tanúskodik Chaban-Delmas volt francia miniszterelnök elemzése (szinte próféciaja). Olyan véleményekkel szemben, hogy a fejlődő országok nagy része esetleg többre is számíthatna az elkövetkező évtizedekben vagy században, mint a nyomorból a *fenntartható szegénységbe* (és nem a fenntartható fejlődésbe) kerülni, megalapozatlan. Igaz, hogy a fejlődő országok között nagy különbségek vannak és esélyeik is ezek szerint váltakozóak. Kézenfekvő, hogy értékes vagy pótolhatatlan nyersanyagokkal rendelkező országoknak és régióknak valóban a kulturálatlanságot, a *szervezeti éretlenséget* kell leküzdeniük ahhoz, hogy érdemleges felemelkedésük, *munkakészségük* kialakuljon. De a latin „*dico ut contradicas*” – szólj, hogy ellentmondhassak – éppen az előző kategóriánál merül fel, a természeti kincsekben gazdag országokkal kapcsolatban, hogy ezek, mint például a nyersolaj, a gyémánt, a wolfram és más, a világpiacon nagyra értékelt anyagok rendkívüli értéke miatt a lakosság is éljen jobban, de a munkában ne különösebben szervezkedjék, mivel

az számos jogi és politikai problémát vet fel. Legyen magasabb az egy főre eső GDP, de ne emelkedjék a kulturális színvonal, amely egész másfajta problémákat is felvet, mint az anyagi szükségletek kielégítése. Ahol ez nincs meg, ott még mélyebb lehet a kulturálatlanság és a jogtalanság.

A nyomorból a fenntartható szegénységbe történő átmenet világviszonylatban nem karitatív kérdés, ami nem zárja ki az ilyen részleges megoldásokat sem, de legfeljebb ideig-óráig enyhíti a feszültségeket. Az következne-e mindebből, hogy nincs más, mint a nyomorgók erőszakos fellépése helyzetük megjavításáért, vagy a velük együttérző egyes fejlett országokbeli rétegek hazai nyomása az előbbiek felemelkedése érdekében? Az erőszak általában nem oldja meg hosszú távon a problémákat, de voltak ezzel ellentétes tapasztalatok is. A kulturális igény és szint (ebbe a magatartást is beleértjük) és a képzés mint a fejlődés mozgatója azonban még ilyen esetekben is alapvető jelentőségű marad.

Tehát az első számú kihívásra a válasz az előző részekben felvetett, kissé utópisztikusnak tűnő integrált képzés-oktatás, amely akár egy-két generációig is eltarthat, de elviselhetőbbé teheti az életet, különösen ha fokozatos javulás tapasztalható.

Ezekhez a tapasztalatokhoz az is szükséges, hogy *ne adományokat* érzékeljenek, amint azt a következő részben vázoljuk egy francia filozófusnő idézésével, ne adakozásról, ne is erőszakról legyen szó, hanem arról a felismerésről – teszi hozzá a szerző –, hogy a *társadalmi békét meg kell vásárolni*, felismerve, hogy a fejlett országok érdeke is ezt kívánja meg.

Rátérve egyes alapvető értékeknek vagy inkább érdekeknek a fenti konklúzióból adódó megfontolásaira, a következőkből lehet kiindulni: az alapvetőeknek tekintett pénzügyi, elektronizációs és etnikai diszkriminációs hatásokat korlátozni kell.

Alighanem itt van a helye a címben szereplő *ante-equilibrium* (tükörfordításban: egyensúly-előttiség) bővebb magyarázatá-

nak. E vitairat voltaképpen erről szól. A világ sok szempontból *egyensúlyhelyzet előtt* van, de különösen a fejlettek és a fejlődők között létezik kiegyensúlyozatlanság, szó szerint *esélyegyenlőtlenség*. Miben volna „equilibrium” e két nagy vízválasztó kategória között? (Ha már vízről van szó, legyen híd is a két parton álló sereg között, pontosabban: mennyire képesek egymáshoz közeledni a hídon? Alig. Minimálisan.) A statisztikák – ha manipuláltak, ha nem – egyaránt azt tanúsítják, hogy születéstől az elmúlásig semmiben sincs igazán esélyegyenlőség a szabályt erősítő csekély kivételtől eltekintve.

Végső soron ez a magyarázata a „túlvilági index”-nek is, hiszen miben bízzanak az érintett milliárdok? Mibe kapaszkodhatnak? Miféle kiválásban? Megoldást keresni egyéni életükre? Vagy bizonyos ösztönös nemzeti és társadalmi felismerések birtokában szélsőséges akciókba kezdeni különböző formákban, mozgalmakban végsőig feszített ellenséges – olykor igazolható – indulatok megnyilvánulásaiban? Ezek a kérdések nyilvánvalóak, a valóságot tükrözik, a reménytelenség realitását. A kérdések bármelyikét is vesszük (van miből válogatni), az alapvetőnek tekintett *értékek-érdekek* között nem tapasztalható közeledés. Ez jelenleg, és előreláthatólag még hosszú ideig nem fog változni.

A *pénzügyi* hatások korlátozására nem érdemes sok szót vesztegetni, az előbbi részekben említett Mefisztó „eladó az egész világ”-ja érvényesül, míg francia filozófusnő gondolata, miszerint talán belátható, hogy a helyesen értelmezett önérdék is a mások érdekeivel való összebékítés lehet, ez utóbbinak azonban nem érkezett el az ideje. Pedig ez alapul reális *érdekeken*, elvileg tehát nemcsak etikus, hanem racionális is, mint az önkorlátozás bölcsessége, ami azonban jelenleg alig érzékelhető. A karitás lehet nagyvonalú, de önérdékként illúzióknak sem alkalmas. Sok megrázkódtatásnak kell még a világ-

ban bekövetkeznie ahhoz, hogy az ésszerű pénzügyi profit hatásának korlátozása gyakorlatilag felmerüljön.

Ugyanez a helyzet az *etnikai diszkriminációs hatások* (agresszívítások, nemzetiségi, törzsi villongások, nemzeti elfogultságok) tekintetében is. Itt is az ante-equilibrium érvényesül a fejlődő országok vonatkozásában. Ez legalább olyan lényeges, mint a pénzügyi hatások korlátozásának szükségessége, de legalább olyan kényes is, jórészt *irracionális* volta miatt. Ezek a hatások főleg zsigeriek, részben az anyatejjel szívják magukba az emberek. A statisztikákból (I. Táblázatok) kiolvasható, hogy a pénzügyi okok mellett (megélhetés, pályafutás) legalább olyan, vagy megközelítőleg olyan mértékűek a menekülések, migrációk, kényszerű vagy önkéntes lakóhelyelhagyások.

Az *elektronizációs hatások* korlátozása leginkább a pénzügyiekhez hasonló, azaz a fejlődők szempontjából nem sok eredménnyel kecsegtetnek. Itt azonban kifejezetten *plusznak* számít – jöllehet ez a pénzügyi hatásokban is mindinkább hajtóerő – a *tudományos kutatások* alapján a műszaki fejlesztés, az innováció, melyek szerepe elsősorban a fejlett világban, de a világméretű telekommunikációnak köszönhetően fokozatosan a fejlődőkben is általánosabbá válik. Továbbá e pluszhoz kapcsolódik az is – és ez döntő jelentőségű, hogy az elektronizáció bizonyos hátrányainak korlátozása nem kérdőjelezi meg a tudományok általános fejlesztésében vitt szerepét, sőt nem képzelhető el, hogy a korszerű kutatások nélkülözhetnék az informatika lehetőségeit. Olyan, önmagában is világraszóló jelentőségűnek tartható irányokról is van szó, mint a genetika vagy a *nanotechnológia*. Ez utóbbi egyes tudományos feltételezések szerint másfél-két évtized alatt mélyreható változásokat fog létrehozni az *emberi szükségletek* kialakításában, megoldva, vagy jórészt megvalósítva a *természet reprodukciós* folyamatait. Az informatika közreműködése biológiai és egyéb forradalmi változásokat idézhet elő az élel-

mezésben és az ehhez hasonló alapvető jelentőségű és az *életminőséget* világviszonylatban pozitívan megjavító eredmények elérésében. Az USA-ban több tízezres kutatói gárdát készítenek fel erre a „tömegtermelésre” („az egy főre eső jó közérzet” valóságos, természet adta növelésére). Ehhez képest azért nem elhanyagolhatók a tömegkommunikációban – főleg a filmekben és a TV-ben – megnyilvánuló ártalmas vagy pusztító hatások, különösen a kulturális értékek rontásában, ezért szükséges ezek korlátozása. Ez azonban, amint az előzőekben már erről szó volt, rendkívül befolyásos gazdasági-pénzügyi, sőt politikai érdekekbe ütközik. (l. a korlátozás nélküli neoliberális filozófiájú piacgazdaságot). De ennek részletezése már más területekre tartozik.

Ezek az egyéb területek azonban nemcsak érintik a legnagyobb társadalmi és emberi értéknek tartható *toleranciát* és *szolidaritást*, hanem érdemben is ártalmasak azokra. Minden valószínűség szerint a tolerancia és a szolidaritás azok az értékek, amelyek fölötté állnak bármely filozófiai-politikai irányzat, vallás, párt vagy mozgalom legfőbb célkitűzéseinek, egyikhez sem kötődnek kizárólagosan, s a diszkrimináció minden formáját kizárják. A kérdés azonban teljesen pragmatikus: milyen erő(k) alkalmasak e két általános értéknek ha nem is a megvalósítására, hanem csak közelítésére. És itt újra elérkeztünk az esélyegyenlőséghez, méghozzá nemcsak a fejlődő országok szempontjából nem áll mögöttük valóságos hatalom (legfeljebb szavakban), legyenek azok politikai mozgalmak, kormányzatok, vallások vagy olyan felfogások, amelyek nemcsak felismerik ezen értékek jelentőségét saját jövőjük szempontjából, de hatalmuk van az *értéket érdekre* változtatni. A tolerancia és a szolidaritás utópisztikus fogalmak maradnak ezek nélkül. *Reálisan* a természettudományi kutatásoktól lehet várni az előrelépést (pl. az említett nanotechnológiától) a társadalmi haladáshoz, a fejlődő országokban is. Ezért ismételten hangsúlyozandó, hogy ez utóbbiak *receptivitásához*

elengedhetetlen a kulturális megalapozottság, az oktatás-képzés, melynek egy *szegmense* a MAMA-rendszer. Az elmondottakból adódó következtetés egyértelmű: *nincs világmegváltó recept* a fejlődésre, ugyanakkor – Neumann János szavait idézve – „a haladás ellen nincs orvosság”. A természettudományok további várható eredményeiből kiindulva, valamint a „donorok” saját biztonsági érdekeinek figyelembevételével, békénk fokozatos elérésével (megvásárlásával) közelíthető meg kisebb-nagyobb mértékben a tolerancia és a szolidaritás. A tolerancia és a szolidaritás értékének elismertetése terén még a részleges eredmények is *generációs jellegűek* (ne feledjük, hogy sovén, rasszista, intoleráns ellenvélemények szép számban adódnak a fejlődő országokban is).

Mindezekhez képest az *informatika ráépítése a hagyományos kultúrára* „az Internet über alles” helyett, a hagyományos *olvasás* kulturális alapélményként és képzési eszközként való használatát itt nem kíván újabb bemutatást.

Ez úgyszólván e vitairat szinte valamennyi részében kifejtést nyer, illetőleg értelemszerű utalásban részesül. A fejlődő országok esélyegyenlősége szempontjából e helyt is szükséges aláhúzni, hogy az informatika ráépítése a hagyományos kultúrára, a kettő szerves együttműködése *egyik premisszája* az esélyegyenlőség növelésének. Ebből az is következik, hogy az abszolút prioritást élvező informatikai fejlesztés dotálása ne fogja vissza a hagyományos kulturális intézményrendszer fejlesztését sem.

A GIT pozitív jövőképe (amennyiben nem marad meg jó-részt vagy kizárólag csak technológiai világkapcsolatnak) abban foglalható össze, hogy a két fő társadalmi értéket, a toleranciát és a szolidaritást hogyan tudja generációs problémaként fokozatosan, legalább részlegesen megvalósítani. Ennek feltételei ismertek: a foglalkoztatottság és a higiéné optimális növelése és a táplálkozás megfelelő volta (ez utóbbi alapvető a fejlődő országok szempontjából), a diszkriminációmentes

nemzeti, nyelvi, általában véve a *kulturális identitás* megerősödése, a közvetlen személyes (a metakommunikációt is ideértve), nem digitális emberi kapcsolatok (barátság, együttműködés, dialógus) prioritása, a közmorál (a környezetvédelmet is ideértve) kialakítása és a „citoyen” szellem kibontakozása, a kreativitás széles körű növelése, mindezek együttesének *szinergetikus hatása*. A GIT mint a piacgazdaság és a technika csúcsa ne úgy jelenjék meg, mint a repülőgép, ami minél magasabbra emelkedik, annál kevésbé válik az ember számára láthatóvá és érzékelhetővé.

A globalizáció egy alternatív értelmezéséről
a fejlődő országokra: „egy fedél alatti”
MAMA-rendszerű képzés
(Multifunkcionális Alkalmazott
Munkakészségi Alap)

„A specialisták által összegyűjtött információtömeget... át kell gyúrni, az esszenciát ki kell vonni belőlük úgy, hogy semmi érték veszendőbe ne menjen, s mégis alkalmas legyen az átfogó szintézisre. A laboratóriumi munkapadnál görnyedő specialisták és az elképzelhetetlen elképzelésére törő szintézisalkotó kutatók mellé, a kultúra munkamegosztásában egy harmadik, egyenrangú partner zárkózik fel: az információfeldolgozók együttese.” Ez a fejlett országokra vonatkozik. A helyzetelemzés még a hetvenes évek elején keletkezett. Vajon Marx György, fizikus és tudománytörténész a 21. század elején is így fogalmazná meg az ideális információszerezést? Aligha. A harmadik egyenrangú partnernek már évek óta az Internetet tekintik, különösen a természettudományokban és általában a kutatásban. Pontosabban: a specialisták, szakemberek többnyire az információfeldolgozók együttesének szereplői. Hát a fejlődő országok? Persze vannak olyanok, pl. India, Dél-Korea, amelyekre szintén vonatkoztathatók a fenti megállapítások, de a kevésbé fejlettekre bizonyára nem.

Gondolatmenetünk egy *modellváltást*, a fejlődő országok helyzetét előremozdító újszerű kísérlet lehetőségét vázolja fel a *globális, integrált és komplex ismeretszerzés*, képzés, a *munkára* való felkészítés rendszerének létrehozásáról. Ennek olyan feladatok is tartozékai, amelyek a hagyományos kulturális munkamegosztásban megoszlanak a kiadás, a terjesztés és a könyvtári rendszer között. Továbbá ennek a kulturális munkamegosztásnak a munkára való felkészítéshez hagyományosan nincs

közvetlen köze, eltekintve az iskolai (egyetemi) könyvtáraktól és a felsőoktatási könyv- és folyóirat-kiadástól, melyek azonban a fejlett országokra jellemzőek, nem pedig a fejlődőkre. Vagyis ez utóbbiak esetében olyan *globális kulturális rendszerről* volna szó, amely egy fedél alatt egyesíti az oktatást, a képzést, a gyakorlati munkát és a többértéű kulturális feladatokat, köztük a könyvkiadást és a terjesztést.

A globalitás azonban „chasse gardée”, védett vadászterülete a gazdasági, informatikai, műszaki, társadalomtudományi, főleg pedig a politológiai traktátusoknak. Összefüggően mindezek együttesen kezelt fogalomként nyertek tudományos polgárjogot. Összefoglalójuk a Globális Információs Társadalom (GIT), újabban inkább a *Tudás Társadalmaként* (TT) jelenik meg. Vagyis a globalitás fogalmában természetesen benne van az Internet is és a könyvtár is, főleg mint gyűjteménybázis és ennek szolgáltatója. A fejlődés döntő kérdése azonban változatlanul az *olvasás*, ennek középpontjában pedig a könyvtári szolgáltatások állnak, amelyeknek egyik legfőbb eszköze az Internet és nem fordítva. Ami a GIT-ből mérhetően globális – amint erről már volt szó –, az maga a *technológia*, amely az egész világot átfogóvá és az egész világon elérhetővé tehető. Az IT mibenlétére és tartalmára nem készültek általánosan elfogadott normák, vagyis általánosított és elfogadott jellemzői, kritériumai még nincsenek, de ilyesmi előfordult már a tudomány történetében, hogy egy diszciplína vagy irányzat nehezen nyert általánosan elfogadott normatív rendszert. Az azonban nem kérdéses, hogy a kutatásban, a jó értelemben vett ismeretterjesztésben (hogy mi a jó értelmű, arról megoszlanak a vélemények), bizonyos ágazatokban *pótolhatatlan* jelentőségű. Kevésbé érvényes ez a humán tudományokra, jóllehet ezek kutatását is megkönnyíti. A humán tudományok azonban inkább nemzetiek, lokális jellegűek, nyelvhez, hagyományokhoz, szokásokhoz kötődnek. Egy UNESCO-kötetben, amely a világ kultúrájáról szól, olvasható

az a szép mondás, hogy ha egy öreg fekete „mesefa” meghal Afrikában, vele egy könyvtár pusztul el.

A fejlett országok tudományos és gazdasági, valamint kulturális eredményeiket a munkamegosztás kifejlesztésével érték el, és egyéb adottságaik mellett (nyersanyag, földrajzi és kulturális vonzerő) végül, de nem utolsósorban sokan közülük volt gyarmataiknak is köszönhetik fejlődésüket.

A fejlődő országok a gazdaságiak mellett saját kulturális elmaradottságuk (oktatás, közgyűjtemények, kulturális szakemberek hiánya) hátrányait is szenvedik. De ezen alapvető hiányosságok sorába tartozik a *szervezési kultúra* elmaradottsága is. Mindez az átvett vagy a rájuk kényszerűen szabott *munkamegosztás* mechanizmusából is ered, már ahol egyáltalán eljutnak ilyen mechanizmushoz. A fejlődő országoknak ekképpen döntő mínusza a szaktudás és a képzettség hiánya. Az egyes afrikai vagy ázsiai országok ugyanis az elegendő munkaerő hiánya miatt nem képesek a kulturális munkamegosztás keretében külön nemzeti levéltárakat, nemzeti és ágazati könyvtárakat és információs központokat, oktatási és szakképzési intézményeket, könyvkiadást és terjesztést megvalósítani.

Külön történet az alfabetizálás kérdése, amiből viszonylag rövid idő alatt *funkcionális analfabetizmus* alakulhat ki. Még ha volna is nemzeti irodalom, olvasnivaló, ki állítja ezt elő, és hogyan forgalmazzák? Vásárlóerő hiányában viszont, még ha volna is érdeklődés iránta, nem lehet hozzájutni. Más szóval, nem teremthetnek meg a rendszeres olvasás feltételei, ami pedig központi kérdése művelődésüknek, szaktudásuknak.

Kínálkozna megoldásként, ha egy az olvasási feltételeket is biztosító multifunkcionális, globális kulturális intézményrendszer hoznának létre, ami egyben a *globalizáció újfajta értelmezését* is jelenti. Ez volna a globalizáció egy *alternatív értelmezésében* a *MAMA-rendszer-hálózat* (Multifunkcionális Alkalmazott Munkakészségi Alap), vagy leegyszerűsítve glo-

bális kulturális hálózat. Másként fogalmazva, „közös fedél” alá kellene hozni egy nemzeti könyvtárat és az egyes szakterületeket (már ha egyáltalán vannak), továbbá a levéltárat, a könyvkiadást és terjesztést. Ez utóbbiakat ugyanis nem könyvesboltok révén lehetne megoldani, hanem csak ingyenes terjesztéssel, bibliobuszok (ahol földrajzilag indokolt, bibliodzsunkák) működtetésével. Lépésről lépésre így lehetne tartósan ébren tartani az olvasási kedvet, és erre az alapra támaszkodva hozzájárulni a szaktudáshoz, a képzettséghez, végső soron pedig a *gazdaság fejlesztéséhez*. Hatékony, humánus, gazdaságos lehetősége lenne ez a fejlődő országokban a kultúra útján történő előrejutásnak. Emellett még egy nagyon lényeges elem tartozik szervesen a MAMA-rendszerhez, a *gyakorlati ismeretek* megszerzése. Tulajdonképpen ezzel teljesedik ki a globális küldetés, bizonyos keretek között gyakorlati képzést is nyújtva, támaszkodva a meglévő irodalomra és információszolgáltatásokra, valamint az Internetre.

A MAMA-rendszer mellé az országok és régiók sajátosságaitól függően a gyakorlatban *tanulmányi parcellákon* és *kisipari műhelyekben* lehetne megpróbálni a *készségek* fejlesztését.

Egy ilyen típusú globális kulturális hálózatnak *egységes logisztikája* volna, ami már önmagában jelentős megtakarítást és működési lehetőséget jelent emberben, eszközben egyaránt. A leírt elképzelésnek bizonyos kísérleti elemei már léteznek, de fragmentáltan, és nem egy *átfogó koncepció* alapján.

Hogy milyen esélyei lennének ennek az egyfajta globális megközelítésnek, az „egy fedél alatti” kulturális koncepciónak, kérdéses. Ennek oka lehet egyebek mellett, hogy a leírt megoldáshoz valójában az *érdekelt kedvezményezőknek* – a fejlődött országoknak, nemzetközi szervezeteknek, az ENSZ és szakosított szervezeteinek (az OECD-nek, az EU-nak, az NGO-knak és másoknak) – nem fűződik elég érdekük. Az „egy fedél alatti” átszervezés, átstrukturálódás ugyanis mind a *kedvezményező*, mind pedig a „kedvezményezettek” bizonyos anya-

gi, szervezési és személyi veszteségével is járhat a bejáratott út elhagyásával.

(Zárójelben megjegyezve, ezt az „egy fedél alatti” koncepciót e munka szerzője jó néhány éve az UNDP/UNESCO megbízásából egyes országokról (Ruanda, Maldív-szigetek) végzett vizsgálatai alapján megfogalmazta, s az UNESCO azt két munkakiadványában rögzítette, továbbá az ENSZ Tudományos és Technológiai Hivatala felkérésére készített terjedelmesebb tanulmányát a világszervezet információgazdálkodásáról ugyancsak elkészítette, folytatása az ajánlásoknak mégsem lett, amiben az előzőekben leírt érdekellentétek is közrejátszhattak.) Vannak azonban hosszabb érési folyamatok a nemzetközi segélyprogramokban is, és elképzelhető, hogy az új utak keresésében a fejlődő országok megsegítésére a MAMA-rendszer koncepciója is előkerülhet valamilyen formában. A globális könyvtárról is megjelent a szerző egy közleménye (*Könyvtári Figyelő*, 2002. 1–2. sz.).

Az ajánlott rendszer része lehet a nemzetközi támogatás (TA – technical assistance) *modellje fokozatos megváltoztatásának*. Lehetne ezt esetleg több régióban kipróbálni, fejlettségi szint szerint. Nyilvánvaló, hogy ehhez mások az adottságok Afrikában – sőt Afrikán belül is –, mint például Latin-Amerikában. Alfabetizáltság, a nemzeti nyelv használati lehetősége, az infrastruktúra, a már meglévő kulturális hálózat, etnikai különbségek és ellentétek mind-mind kihatnak a kísérletekre. *Hosszú távú* fejlesztésről van szó mindenképpen, és a rendszer elemei változtathatóak még egy-egy országon belül is. Különös figyelmet érdemelnek a nemzeti, nemzetiségi és a társadalmi strukturális viszonyok. Így például a sok- vagy többnyelvűség egy országon belül, a törzsi életvitel egyaránt szükségessé – akár nélkülözhetetlenné – teszi a humán tudományok képviselőinek előkészítő, feltáró részvételét. Hosszú távon mit sem lehet elérni kisebb és efemer kedvezmények nyújtásával – például egy vasútvonal vagy

egy bánya megnyitásával – a megalapozott, embercentrikus távlati fejlesztések hiányában.

A MAMA-rendszer ugyanakkor nem valamilyen centralizált, utasításos szisztéma, hanem rugalmasnak elképzelt, a regionális, helyi kezdeményezéseket és lehetőségeket messzemenően figyelembe vevő elgondolás, olyan jövőkép, mely megkísérli minimálisra szorítani a bürokratikus elemeket. Nem adminisztratív szabályozás, hanem *szervezeti érettség a működési alapja*. Ez a szervezeti érettség elsősorban a kedvezményezők *kooperatív szemlélete*, de a támogatottak megértése nélkül nem életképes. Érdek- és szemléleti harcok láncolata ez a javából. *Alternatív és gyökeresen más szemlélete a globalizációnak*. Másfajta realizálása egy több évtizedes nemzetközi modellváltásnak. Nem piacgazdasági verseny ez, de *verseny* a világ többségének népessége szerény, fokozatos felemelkedéséért.

Egy jelenkori francia filozófus (Sylviane Agascinski: *Journal interrompu...* Paris, Seuil, 2002. 17–18. o.) idézete illusztrálhatná e rész gondolatmenetét: „Valójában szabadságölő és antidemokratikus volna a saját közvetett érdekek összehangolása a másokéval? Vagy éppen egyszerűbb megérteni, hogy a saját érdekek olykor ellentmondóak?”

A MAMA-rendszerű képzés szinoptikus táblázata (Multifunkcionális Alkalmazott Munkakésztségi Alap)

a) egységes intézményvezetés, logisztika, hálózati és rendszerszervezés	b) nemzeti és szakirodalmi információszolgáltatások különböző ágazati képzésekhez	c) szakirányú gyakorlati képzés az adott országok természeti és gazdasági lehetőségei szerint, mezőgazdasági parcellák, kisipari műhelyek, alapozó számítástechnikai ismeretek
d) egységes felszereltség: számítógép, reprodukció (mikrofilm, xerox) szükségletek szerinti közlekedési és gyakorlati képzési (agrár-ipari) eszközök	e) nemzeti könyv- és folyóiratkiadás, a hazai szellemi termékek regisztrálása	f) irodalom- és információ-terjesztés
g) hozzájárulás az alfabetizáláshoz és a funkcionális analfabetizmus fokozatos felszámolásához az oktatási programok támogatásával	h) klubszerű szabadidő-felhasználás az ország adottságai szerint (diavetítéses ismeretterjesztés, sport- és higiénés bemutatók, diszkriminációt és erőszakot propagáló vetítések kizárásával)	i) a klubszerű szabadidő-felhasználás hálózatának megteremtése

A kis országok közreműködésének prioritásai a humaniórák által: antropológia, néprajz, pszichológia, egészségügyi szervezés és mások

Közhelynek számít, hogy minden tudásban van információ, de nem minden információban van tudás. Ezért lényeges, hogy a kisebb vagy kevesebb lehetőséggel rendelkező országok használható tudást közvetítsenek, és ne általános, vagy üzletszerű információátadással működjenek közre a fejlődő országokban. Nem is tudnák állni a versenyt a nagyokkal.

Amire lehetősége van egy kis vagy közepesen fejlett országnak, az a gazdaságilag kis forrásértékű technikai segítségnyújtás (ENSZ-terminológia) bizonyos területein lehetséges. Ezenkívül a nem közvetlen gazdasági kategóriákba tartozó szellemi jellegű támogatás az, amire a legnagyobb szükségük van a fejlődőknek. Ez egyben a gazdasági támogatás előkészítését szolgálja *rövid távon*, például egy-egy jelentősebb beruházásnál. *Hosszú távon* viszont megalapozó. Vagyis a szellemi-kulturális támogatás *stratégiai jelentőséggel* bír, és lényegében meghatározza a gazdaságfejlesztést is. Ez egyben tömör összefoglalója lehetne az előző részekben kifejtetteknek: az ante-equilibriumnak, az esélyegyenlőség előfeltételének.

A humaniórákról van szó akár képzés, akár konkrét gazdasági előkészítések formájában. Ez a fajta támogatás értékelődik fel. A nagy gazdasági beruházások előtt, a kulturálisan fejlett, de gazdaságilag nem versenyképes országoknak kedvező adottságaik vannak erre a kulturális előkészítő munkára. Olyan területek ezek, amelyekben reálisan versenyképesek lehetnek. Ilyen többek között a nyelvtudomány (pél-

dául az orientalisztika), a néprajz, a vallástörténet, a pszichológia, a szociológia, a közgyűjtemények működtetése, amelyek a „donor” országoknak is segítséget jelentenek, ezért a humaniorák mint értékes befektetések is finanszírozhatók általuk.

Ebből a kiindulásból következik azonban a humaniorák hazai felértékelődése is. Nem bizonyos, hogy egyes műszaki képzésekbe történő befektetések a technikai segítségnyújtás szempontjából kifizetődőbbek bizonyos nyelvészeti és egyéb humán stúdiumok képzésénél. Természetesen ez csak összehasonlításul érvényes, nem pedig a hazai meghatározó igények kielégítése szempontjából. A felértékelődésből következik azonban az is, hogy a közgyűjtemények – különösen a könyvtárak és a múzeumok – dotálása, beszerzési lehetőségei magas színvonalon történjenek. Nagy, gazdag országoknál ez aligha probléma, a kis és közepesen fejletteknél azonban bizonyosan számításba veendő. A hazai felsőoktatásban a hallgatói létszámok meghatározásában is érdemes például a pejoratívan csengő egzotikus nyelvi, néprajzi és hasonló képzésben tekintettel lenni erre. Továbbá a szellemi képzés és kutatás kategóriájába tartozik az is, hogy a nemzetközi együttműködésben, kiadványokban, közös szerzőségekből a kis és közepesen fejlett országok szakemberei minél többet szerepeljenek, hallassák hangjukat nemcsak a természettudományi és műszaki területeken. A nemzetközi kiadványok szerzőinek névsorából le lehet vonni ilyen következtetéseket.

Ám a humaniorák hazai felértékelődésének a közvetlen és a közvetett gazdasági vonatkozásai sem lebecsülhetők. A gazdasági közreműködésre is hajtóerőként hathatnak a humaniorák művelőinek helyi tapasztalatai a fejlődő országokban és az ebből következő hasznosítási lehetőségek. Ezek nyilván nem automatikusan és azonnal jelentkeznek, de idővel minden valószínűség szerint eredménnyel járnak. Idetartozik még a hazai nemzetközi ösztöndíjas képzések kérdése is, különös

tekintettel a fejlődő országokra. Így is értelmezhető, hogy *szó szerint* „nemcsak kenyérrel él az ember”. A szellemi segítség így válhat anyagi erővé.

Statisztika

Bevezető

Tiszteletlenül említettük az előző részekben egyfelől Sauvyt idézve, hogy a statisztika mindent bevall a tortúra alatt, másfelől Churchillt, aki csak annak a statisztikának hisz, amit ő maga hamisít meg. De félre a tréfával, az „Ante-equilibrium” szerves része a szövegben kifejtettek adatszerű illusztrálása.

Ezek az adatok főleg három forrásból keletkeztek. Az első, a már a Felvezetésben említett *Human Development Report* (HDR) statisztikai sorozat, az ENSZ Fejlesztési Programjának kiadványa. Ez a sorozat minden bizonnyal a legátfogóbb és megbízhatóbb komplex statisztikai tükre a világ számokban, arányokban kifejezhető állapotának. Vitairatunkban a legújabb számának adatait mutatjuk be, erős válogatással a fejlődő országokat illetően. Valamennyi száma *tematikus* is, egy-egy fontosnak, időszerűnek ítélt állapotot emelve ki, egyben folyamatosan közli úgyszólván valamennyi emberi tevékenységnek és körülményeinek legfontosabb mutatóit. Így a HDR-nek e vitairat szempontjából található releváns adatait közlő kötete: *HDR 2001*, Oxford Univ. Press. 2001. UNDP „Making new technologies work for human development”. Az előző évi jelentések témaköréből néhány: 1995: nemek közötti egyenlőség, 1997: szegénység, 1999: globalizáció. A fejlődő régiók és országok mindegyik jelentés egyik fő témája. Az érdeklődők megtudhatják azt is, hogy a Human Development Index (HDI) szerint a világ országai hogyan helyezkednek el gazdasági, kulturális és egészségügyi mutatóik alapján a fejlett-

ségi sorrendben. Így például mérhető és értékelhető Magyarország helyzete is: a 11. kiadásban az ország a 36. helyre kerül, a régióban megelőzi pl. Szlovénia, Csehország, utána következik viszont pl. Lengyelország, Horvátország, a balti államok és más régióbeliek. Az országok rangsorolása 162 országot tüntet fel.

Egy másik fontos statisztikai kiadvány témakörünk szempontjából a *World Migration Report 2000*. UN-IOM. 287 o., amely a világ migrációs helyzetét vázolja. Eszerint manapság mintegy 150 millió személy él hazáján, szülőhelyén vagy azon az országon kívül, melynek állampolgára. A kötetből kiolvasható a migráció időbelisége és a helyváltoztatók korfája, a migrációs trendek, a földrajzi eredet és az úticélok, az okok, a migráció típusai, önkéntessége vagy kényszerűsége, a kvalifikált munkaerők visszatérése, az emigráltak beilleszkedése.

Ugyancsak sokatmondó a menekültügy áttekintése: *Statistical Yearbook 2001. Refugees, Asylum-seekers and other persons of concern*. UNHCR (az ENSZ Menekültügyi Szervezete) 2002. 165 o. Betekintést nyújt egyebek mellett a nemek, az életkor, a földrajzi hely szerinti megoszlásba, a menekültek nevelési helyzetébe és egyéb, e témakörbe tartozó állapotokba.

A fent felsorolt három kiadványsorozaton kívül más forrásokat is használunk annak érdekében, hogy a szöveges részekben kifejtettek mind jobb megvilágítást kapjanak a statisztikai adatok által is. Hogyan mutatkozik az ante-equilibrium a számok tükrében, mit lehet ezekből kiolvasni a *fejlődő országokról*?

Néhány összefoglaló számot még a táblázatok előtt ismertetünk a HDR alapján. Ezek szerint az *életminőség* jelentős területein, a fejlődő országok egészségügyében szinte minden fontos területen meghatározó az elmaradottság. Így többek között 1998-ban közel 1 milliárd személy nem jutott megfelelő *vízellátáshoz*, és közel 2,5 milliárdnyian nem jutottak *egészségügyi alapellátáshoz*, 2000-ben közel 35 millióan fertő-

zódtek HIV-vírussal, néhány évvel korábban több mint 2 millió ember vesztette életét a *levegőszennyezettség* miatt. 2000-ben több mint 850 millió volt az *analfabéták* száma, köztük több mint félmilliárd a nő. 1998-ban több mint 1 *milliárd* ember keresete nem érte el naponta az 1 USA \$-t, míg közel 3 *milliárdnyian* kevesebb mint *napi 2 USA \$-ból* éltek. 1998-ban több mint 160 *millió* 5 éven aluli gyermek volt *alultáplált*.

Fenti adatok a HDR-ből származnak a különböző nemzetközi szervezetek adatszolgáltatásai alapján (UNESCO, Világbank, Egészségügyi Világszervezet és mások).

Még a táblázatok előtt ismertetjük a HDR és a HDI módszereinek kidolgozásában és általában a fejlődő országok nyomorúságáról hozzáférhető statisztikai módszerek kidolgozásában jelentős szerepet vivő – és az előzőekben már említett – indiai tudós, Amartya Sen dolgozatait:

Anan, Sudhir and Amartya Sen, 1994. *Human Development Index: Methodology and Measurement*. UNDP. Occasional Paper 12.,

Anan, Sudhir and Amartya Sen, 1995. *Gender Inequality in Human Development*. UNDP. Occasional Paper 19.,

Anan, Sudhir and Amartya Sen, 1997. *Concepts of Human Development and Poverty: A Multidimensional Perspective*. UNDP, in HDR 1997.

És egy Engels-idézet: „Okvetlenül tények szükségesek ott, ahol igen fontos következményekről van szó, ahol a *tények elvekké összegeződnek*” (kiem. R.Gy.). (A munkásosztály helyzete Angliában. Bp., Szikra, 1954. 341. o.) Nem lehet kétséges, hogy a fejlődő országok ITA-programjai „igen fontos következményekkel” járnak.

Táblázatok

Összeállította: Rózsa Gábor

1. táblázat: *Becsült és előreszámított népesség:
világ, fejlettségi szint és földrajzi régiók szerint (millió fő)**

Régió	1950	2000	2003	2050*
Világ	2519	6071	6301	8919
Fejlett régiók (a világnépesség %-ában)	813 (32,3)	1194 (19,7)	1203 (19,1)	1220 (13,7)
Fejlődő régiók (a világnépesség %-ában)	1706 (67,7)	4877 (80,3)	5098 (80,9)	7699 (86,3)
Afrika (a világnépesség %-ában)	221 (8,8)	796 (13,1)	851 (13,5)	1803 (20,2)
Ázsia (a világnépesség %-ában)	1398 (55,5)	3680 (60,6)	3823 (60,7)	5222 (58,5)
Közép- és Dél-Amerika (a világnépesség %-ában)	167 (6,6)	520 (8,6)	543 (8,6)	768 (8,6)
Európa (a világnépesség %-ában)	547 (21,7)	728 (12,0)	726 (11,5)	632 (7,1)
Észak-Amerika (a világnépesség %-ában)	172 (6,8)	316 (5,2)	326 (5,2)	448 (5,0)
Óceánia (a világnépesség %-ában)	13 (0,6)	31 (0,5)	32 (0,5)	46 (0,5)

* Az ENSZ előreszámításainak közepes változata szerint.

Forrás: World Population Prospects: The 2002 Revision. Highlights. New York: United Nations.

2. táblázat: Születéskor várható élettartamok:
világ, fejlettségi szint és földrajzi régiók szerint

Régió	1995–2000	2045–2050
Világ	64,6	74,3
Fejlett régiók	74,8	81,6
Fejlődő régiók	62,5	73,1
Afrika	50,0	64,9
Ázsia	65,7	76,0
Közép- és Dél-Amerika	69,4	78,5
Európa	73,2	80,5
Észak-Amerika	76,4	81,8
Óceánia	73,2	80,9

Forrás: World Population Prospects: The 2002 Revision. Highlights. New York: United Nations.

3. táblázat: *Demográfiai trendek egyes országcsoportokban és régiókban**

Országcsoport, régió	Össznépesség (millió)		Éves népeségváltozás aránya (%)		Városi népesség (az össznépesség százalékában) ^a		15 év alatti népesség (az össznépesség százalékában)		65 éves és idősebb népesség (az össznépesség százalékában)		Teljes termékenységi arány (egy nőre)			
	1975	1999	1975– 99	1999– 2015 ^b	1975	1999	2015 ^b	1999	2015 ^b	1999	2015 ^b	1970– 75	1995– 2000	
	1975	1999	2015 ^b	2015 ^b	1975	1999	2015 ^b	1999	2015 ^b	1999	2015 ^b	1970– 75	1995– 2000	
Fejlődő országok	2898,3	4609,8	5759,1	1,9	1,4	25,9	38,9	47,6	33,1	28,1	5,0	6,4	5,4	3,1
Leggyengébben fejlett országok	327,2	608,8	891,9	2,6	2,4	14,3	25,4	35,1	43,2	40,4	3,1	3,4	6,6	5,4
Arab országok	126,4	240,7	332,7	2,7	2,0	40,4	54,0	61,9	38,1	32,2	3,7	4,6	6,5	4,1
Kelet-Ázsia és a Csendes-óceán országai	1292,9	1839,8	2106,8	1,5	0,8	19,7	34,5	44,0	27,3	21,3	6,1	8,4	5,0	2,1
Közép- és Dél-Amerika	308,0	494,0	611,7	2,0	1,3	61,1	74,9	79,9	32,3	26,5	5,2	7,0	5,1	2,7
Dél-Ázsia	828,0	1377,6	1762,1	2,1	1,5	21,4	29,9	38,1	35,5	29,0	4,5	5,7	5,6	3,6
Fekete-Afrika	302,4	591,3	866,0	2,8	2,4	20,8	33,5	43,3	44,7	42,4	3,0	3,2	6,8	5,8
Kelet-Európa és a FÁK	353,8	398,3	383,3	0,5	-0,2	57,7	65,9	69,6	21,4	15,9	11,5	12,9	2,5	1,5
OECD	925,4	1122,0	1209,2	0,8	0,5	70,4	77,2	81,3	20,6	17,3	12,9	16,2	2,5	1,8

* A 3–16. sz. táblázatok forrása: Human Development Report 2001. Making New Technologies Work for Human Development. UNDP. Oxford University Press, New York, 2001.

^a A városok országonként esetleg eltérő definíciói alapján.

^b A népesség előszámítások közepes változatai szerint.

Országcsoport, régió	Össznépesség (millió)		Éves népességnövekedés aránya (%)		Városi népesség (az össznépesség százalékában) ^a		15 év alatti népesség (az össznépesség százalékában)		65 éves és idősebb népesség (az össznépesség százalékában)		Teljes termékenységi arány (egy nőre)			
	1975	1999	1975- 99	1999- 2015 ^b	1975	1999	2015 ^b	1999	2015 ^b	1999	2015 ^b	1970- 75	1995- 2000	
Magas humán fejlettségű országok	891,7	1053,8	1123,0	0,7	0,4	72,6	78,3	82,1	19,3	16,3	13,7	17,3	2,3	1,7
Közepes humán fejlettségű országok	2671,4	3990,6	4707,7	1,7	1,0	29,4	41,4	49,6	30,3	24,2	5,8	7,5	4,9	2,6
Alacsony humán fejlettségű országok	424,4	818,2	1217,5	2,7	2,5	17,5	30,4	40,6	43,8	40,9	3,1	3,4	6,7	5,6
Magas jövedelmű ¹ országok	746,1	873,2	928,4	0,7	0,4	75,0	78,7	82,2	18,6	15,8	14,5	18,3	2,1	1,7
Közepes jövedelmű országok ²	1843,1	2632,6	3018,6	1,5	0,9	34,8	49,5	57,6	27,8	22,2	6,5	8,5	4,6	2,2
Alacsony jövedelmű ³ országok	1398,2	2356,9	3101,2	2,2	1,7	21,9	31,2	40,2	37,2	32,3	4,4	5,2	5,7	4,0
Világ	3987,4	5862,7	7048,2	1,6	1,2	37,8	46,5	53,2	30,2	25,8	6,9	8,3	4,5	2,8

^a A városok országokonként esetleg eltérő definíciói alapján.

^b A népesség előszámítások közepes változatai szerint.

¹ Egy főre jutó bruttó nemzeti termék (GNP) 1999-ben: 9266 USA-dollár vagy több (33 ország)

² Egy főre jutó bruttó nemzeti termék 1999-ben: 756 USA-dollár – 9265 USA-dollár (71 ország)

³ Egy főre jutó bruttó nemzeti termék 1999-ben: 756 USA-dollár alatt (58 ország)

4. táblázat: Humán fejlődési mutató (HDI) egyes országokban, országcsoportokban és régiókban, 1999*

Ország az 1999. évi HDI sorrend szerint, országcsoport, régió	Születéskor várható élettartam (év)	Felnőtt irni-olvasni tudás aránya a 15 éves és idősebb népességnél (%)	Összevont alsó-, közép- és felsőfokú beiskolázási arány (%)	Egy főre jutó GDP vásárlóerő-paritáson USA-dollárba számítva	HDI értéke
1 Norvégia	78,4	..	97	28,433	0,939
2 Ausztrália	78,8	..	116	24,574	0,936
3 Kanada	78,7	..	97	26,251	0,936
4 Svédország	79,6	..	101	22,636	0,936
5 Belgium	78,2	..	109	25,443	0,935
35 Szlovákia	73,1	..	76	10,591	0,831
36 Magyarország	71,1	99,3	81	11,430	0,829
37 Uruguay	74,2	97,7	79	8,879	0,828
38 Lengyelország	73,1	99,7	84	8,450	0,828
39 Chile	75,2	95,6	78	8,652	0,825
158 Etiópia	44,1	37,4	27	628	0,321
159 Burkina Faso	46,1	23,0	23	965	0,320
160 Burundi	40,6	46,9	19	578	0,309
161 Niger	44,8	15,3	16	753	0,274
162 Sierra Leone	38,3	32,0	27	448	0,258
Fejlődő országok	64,5	59,2	61	3,530	0,647
Leggyengébben fejlett országok	51,7	51,6	38	1,170	0,442
Kelet-Ázsia és a Csendes-óceán országai	69,2	85,3	71	3,950	0,719
Közép- és Dél-Amerika	69,6	87,8	74	6,880	0,760
Dél-Ázsia	62,5	55,1	53	2,280	0,564
Fekete-Afrika	48,8	59,6	42	1,640	0,467
Kelet-Európa és FÁK	68,5	98,6	77	6,290	0,777
OECD	76,6	97,5	87	22,020	0,900
Magas humán fejlődési mutatójú országok	77,3	95,5	91	23,410	0,914
Közepes humán fejlődési mutatójú országok	66,8	78,5	67	3,850	0,684
Alacsony humán fejlődési mutatójú országok	52,6	48,9	38	1,200	0,442
Világ	66,7	79,2	65	6,980	0,716

* A táblázatokban a hiányzó adatokat .. jelöli.

5. táblázat: A humán fejlődési mutató alakulása egyes országokban

Ország az 1999. évi HDI sorrend szerint	1975	1980	1985	1990	1995	1999
1 Norvégia	0,856	0,875	0,887	0,899	0,924	0,939
2 Ausztrália	0,842	0,859	0,871	0,886	0,926	0,936
3 Kanada	0,867	0,882	0,904	0,925	0,930	0,936
4 Svédország	0,862	0,872	0,882	0,892	0,924	0,936
5 Belgium	0,845	0,861	0,874	0,895	0,925	0,935
6 USA	0,861	0,882	0,896	0,912	0,923	0,934
7 Izland	0,860	0,883	0,891	0,910	0,916	0,932
8 Hollandia	0,860	0,872	0,886	0,900	0,921	0,931
9 Japán	0,851	0,876	0,891	0,907	0,920	0,928
10 Finnország	0,835	0,854	0,872	0,894	0,907	0,925
33 Csehország	0,833	0,841	0,844
34 Argentína	0,784	0,798	0,804	0,807	0,829	0,842
35 Szlovákia	0,811	0,818	0,816	0,831
36 Magyarország	0,775	0,791	0,803	0,803	0,807	0,829
55 Orosz Föderáció	..	0,809	0,826	0,823	0,778	0,775
56 Malajzia	0,614	0,657	0,691	0,720	0,758	0,774
57 Bulgária	..	0,760	0,781	0,783	0,775	0,772
58 Románia	0,753	0,787	0,793	0,775	0,771	0,772
158 Etiópia	0,272	0,294	0,305	0,321
159 Burkina Faso	0,236	0,263	0,286	0,294	0,301	0,320
160 Burundi	0,282	0,308	0,338	0,344	0,315	0,309
161 Niger	0,234	0,253	0,244	0,254	0,260	0,274
162 Sierra Leone	0,258

6. táblázat: Humán és jövedelmi szegénység a legalacsonyabb humán fejlettségű országokban

Ország	Annak születéskori valószínűsége, hogy az újszülött nem él több mint 40 évet (az 1995–2000. évi születési éviáratok százelekében)	Felnőtt analfabetizmus aránya (a 15 éves és idősebb népesség százelekében) 1999	Egészséges vízhez nem jutó népesség aránya 1999 (%)	Öt év alatti súlyhiányos gyermekek aránya 1995–2000 (%)	Szegénységi küszöb alatti élő népesség (%)	
					Napi 1 USD alatt (1993. évi vásárlóerő-paritással számolva)	Nemzeti szegénységi küszöb alatt 1984–1999
Malawi	50,4	40,8	43	30	..	54,0
Ruanda	51,9	34,2	59	27	35,7	51,2
Mali	38,5	60,2	35	40	72,8	..
Közép-Afrikai Köztársaság	45,3	54,6	40	27	66,6	..
Csád	41,0	59,0	73	39	..	64,0
Bissau-Guinea	42,2	62,3	51	23
Mozambik	49,2	56,8	40	26	37,9	..
Etiópia	43,6	62,6	76	47	31,3	..
Burkina Faso	43,0	77,0	..	36	61,2	..
Burundi	50,1	53,1	..	37	..	36,2
Niger	41,4	84,7	41	50	61,4	63,0
Sierra Leone	51,6	..	72	29	57,0	68,0

7. táblázat: Egészségügyi adatok: hozzáférés, szolgáltatások, és személyi feltételek egyes országokban

Ország az 1999. évi HDI sorrend szerint	Megfelelő higiénés eszközöket használó népesség (%) 1999	Tisztított víz használó népesség (%) 1999	A legfontosabb gyógyszerekhez hozzáfűlő népesség (%) 1999	Védőoltással ellátott egy éven aluli gyermek		Egészségügyi szakszemélyzet által segített szülések (%) 1995-99	100 000 főre jutó orvosok száma 1990-99
				TBC ellen (%)			
				1997-99	Kanyaró ellen (%) 1997-99		
1 Norvégia	..	100	100	..	93	..	413
2 Ausztrália	100	100	100	..	89	..	240
3 Kanada	100	100	100	..	96	..	229
4 Svédország	100	100	99	12	96	..	311
5 Belgium	99	..	64	..	395
6 USA	100	100	99	..	91	99	279
33 Csehország	88	99	95	..	303
34 Argentina	85	79	70	68	97	..	268
35 Szlovákia	100	100	100	92	99	..	353
36 Magyarország	99	99	100	100	100	..	357
37 Uruguay	95	98	66	99	93	..	370
131 Laosz	46	90	66	63	71	..	24
132 Bangladesh	53	97	65	95	66	14	20
133 Jemen	45	69	50	78	74	22	23
134 Haiti	28	46	30	59	84	20	8
135 Madagaszkár	42	47	65	66	46	47	11
158 Etiópia	15	24	66	80	53
159 Burkina Faso	29	..	60	72	46	27	3
160 Burundi	20	71	47
161 Nioger	20	59	66	36	25	18	4
162 Sierra Leone	28	28	44	55	29	..	7

8. táblázat: Főbb egészségügyi problémák és kihívások egyes országcsoportokban és régiókban

Országcsoport, régió	Alultáplált népesség (az össznépesség százalékában)	Korukhoz képest alacsony testsúlyú gyermekek (az 5 éven aluliak százalékában)	Korukhoz képest alacsony gyermekek (az 5 éven aluliak százalékában)	HIV/AIDS fertőzéssel élő felniött népesség (a 15–49 éves népesség százalékában)	TBC-előfordulás (100 000 főre)
	1996/98	1995–2000	1995–2000	1999	1998
Fejlődő országok	18	27	31	1,3	71
Leggyengébben fejlettségi országok	38	41	46	4,3	97
Kelet-Ázsia és a Csendes-óceán országai	12	16	22	0,2	45
Közép- és Dél-Amerika	12	8	16	0,7	45
Dél-Ázsia	22	48	47	0,5	98
Fekete-Afrika	34	30	37	8,7	121
Kelet-Európa és a FÁK	8	0,2	70
OECD	0,3	18
Magas humán fejlettségű országok	0,3	19
Közepes humán fejlettségű országok	14	24	28	0,8	70
Alacsony humán fejlettségű országok	32	36	39	4,6	82
Világ	..	24	28	1,1	63

9. táblázat: Az életben maradási mutatók alakulása egyes országcsoportokban és régiókban

Országcsoport, régió	Születéskor várható élettartam (év)		Csecsemőhalandósági arány (1000 élve születésre)		5 éven aluliak halálozási aránya (1000 élve születésre)		A 65 éves kor túlélésének születéskori valószínűsége	
	1970-75	1995-2000	1975	1999	1970	1999	Nő	Férfi
							(a születési évjárat százalékában) 1995-2000	(a születési évjárat százalékában) 1995-2000
Fejlődő országok	55,5	64,1	109	61	167	89	68,3	61,2
Leggyengébben fejlett országok	44,2	51,3	149	100	243	159	46,0	41,7
Kelet-Ázsia és a Csendes-óceán országai	60,4	68,8	87	34	126	44	77,2	68,5
Közép- és Dél-Amerika	60,8	69,3	87	32	125	39	77,5	64,9
Dél-Ázsia	49,9	61,9	128	69	203	97	63,8	59,4
Fekete-Afrika	45,3	48,4	138	107	226	172	41,4	36,6
Kelet-Európa és a FÁK	69,2	68,4	37	25	47	31	79,0	55,3
Magas humán fejlettségű országok	71,3	77,0	25	7	32	8	88,2	78,2
Közepes humán fejlettségű országok	58,4	66,5	99	46	149	62	72,9	63,7
Alacsony humán fejlettségű országok	44,6	52,2	142	99	231	156	47,0	43,8
Magas jövedelmű országok	72,0	77,8	21	6	26	6	88,8	80,0
Közepes jövedelmű országok	62,6	69,2	85	32	121	39	78,2	67,1
Alacsony jövedelmű országok	49,6	59,0	126	80	202	120	59,0	53,6
Világ	59,9	66,4	96	56	147	80	72,2	63,5

10. táblázat: *Írni-olvasni tudás egyes országcsoportokban és régiókban*

Országcsoport, régió	Felnőtt írni-olvasni tudás		Fiatalok írni-olvasni tudása	
	arány (a 15 éves és idősebb népesség százalékában)	mutató (1985=100) 1999	arány (a 15-24 évesek százalékában)	mutató (1985=100) 1999
Fejlődő országok	73,1	117	84,4	108
Leggyengébben fejlett országok	51,9	132	65,2	125
Kelet-Ázsia és a Csendes-óceán országai	85,3	114	92,2	104
Közép- és Dél-Amerika	87,8	107	93,8	104
Dél-Ázsia	55,1	126	69,8	121
Fekete-Afrika	60,5	136	76,9	124
Kelet-Európa és a FÁK	98,6	101	99,5	100
Közepes humán fejlettségű országok	78,3	113	89,1	106
Alacsony humán fejlettségű országok	49,3	142	65,8	134

11. táblázat: A GDP mutatói egyes országcsoportokban és régiókban

Országsoport, régió	GDP		Egy főre eső GDP (USA\$ vásárlóerő paritásában) 1999	Az egy főre eső GDP éves növekedésének aránya (%)	
	USA\$ milliárd 1999	milliárd USA\$ vásárlóerő paritásában 1999		1975–99	1990–99
Fejlődő országok	5826,7	16201,9	3530	2,3	3,2
Leggyengébben fejlett országok	169,4	693,8	1170	0,2	0,8
Arab országok	531,2	1071,7	4550	0,3	0,7
Kelet-Ázsia és a Csendes-óceán országai	2122,0	7193,3	3950	6,0	5,9
Közép- és Dél-Amerika	1989,8	3391,1	6880	0,6	1,7
Dél-Ázsia	684,0	3120,5	2280	2,3	3,4
Fekete-Afrika	309,8	984,2	1640	-1,0	-0,4
Kelet-Európa és a FÁK	909,1	2498,2	6290	–	-3,4
Magas humán fejlettségű országok	25099,7	24617,0	23410	2,2	1,7
Közepes humán fejlettségű országok	4997,5	15250,1	3850	1,6	1,7
Alacsony humán fejlettségű országok	254,4	977,0	1200	0,4	0,7
Magas jövedelmű országok	23981,8	22518,3	25860	2,1	1,6
Közepes jövedelmű országok	5367,9	13834,9	5310	1,8	2,3
Alacsony jövedelmű országok	1002,4	4499,0	110	1,7	1,2
Világ	30351,4	40733,3	6980	1,3	1,1

12. táblázat: *Jövedelmi vagy fogyasztási egyenlőtlenség egyes országokban*

Ország az 1999. évi HDI sorrend szerint	Adatgyűjtés éve	Jövedelem vagy fogyasztás aránya (%)			Egyenlőtlenség mértékei		
		Legszegényebb 10%	Legszegényebb 20%	Leggazdagabb 10%	Leggazdagabb 10%-hoz viszonyítva ^b a legszegényebb	Leggazdagabb 20% a legszegényebb	Gini- index ^c
1 Norvégia	1995	4,1	9,7	35,8	21,8	5,3	3,7
2 Ausztrália	1994	2,0	5,9	41,3	25,4	12,5	7,0
3 Kanada	1994	2,8	7,5	39,3	23,8	8,5	5,2
4 Svédország	1992	3,7	9,6	34,5	20,1	5,4	3,6
5 Belgium	1992	3,7	9,5	34,5	20,2	5,5	3,6
33 Csehország	1996	4,3	10,3	35,9	22,4	5,2	3,5
35 Szlovákia	1992	5,1	11,9	31,4	18,2	3,6	2,6
36 Magyarország	1998	4,1	10,0	34,4	20,5	5,0	3,5
37 Uruguay	1998	1,6	4,5	50,4	33,8	21,6	11,2
157 Mozambik	1996-97	2,5	6,5	46,5	31,7	12,5	7,2
158 Etiópia	1995	3,0	7,1	47,7	33,7	11,4	6,7
159 BurkinaFaso	1994	2,2	5,5	55,0	39,5	17,6	10,0
160 Burundi	1992	3,4	7,9	41,6	26,6	7,8	5,2
161 Niger	1995	0,8	2,6	53,3	35,4	46,0	20,7
162 SierraLeone	1989	0,5	1,1	63,4	43,6	87,2	57,6
							62,9

* A Gini-index a személyek vagy háztartások jövedelmének (fogyasztásának) eltérését méri egy tökéletesen egyenlő eloszláshoz képest. 0 jelentené a teljes egyenlőséget, 100 a teljes egyenlőtlenséget (pl. hogy az országban keletkezett teljes jövedelem egyetlen személy vagy háztartás birtokába kerül).

13. táblázat: A donor országok által kifizetett támogatások

Donor ország az 1999. évi HDI sorrend szerint	Nettó hivatalos fejlesztési támogatás (HFT)		A donor országok egy főjére eső HFT (1998 USA\$)		A leggyengébben fejlett or- szágoknak nyújtott HFT (az összes támogatás százalékában)	
	Összesen (millió USA\$)		a GNP százalékában			
	1999	1990	1999	1990	1999	1990
1 Norvégia	1370	1,17	0,91	269	298	43
2 Ausztrália	982	0,34	0,26	50	50	18
3 Kanada	1699	0,44	0,28	78	55	28
4 Svédország	1630	0,91	0,70	215	190	38
5 Belgium	760	0,46	0,30	98	77	40
6 USA	9145	0,21	0,10	55	33	18
8 Hollandia	3134	0,92	0,79	183	203	32
9 Japán	15323	0,31	0,35	84	106	18
10 Finnország	416	0,65	0,33	142	84	37
11 Svájc	969	0,32	0,35	124	140	41
12 Luxemburg	119	0,21	0,66	73	281	27
13 Franciaország	5637	0,60	0,39	134	99	31
14 Egyesült Királyság	3401	0,27	0,23	55	57	21
15 Dánia	1733	0,94	1,01	248	331	39
16 Ausztria	527	0,25	0,26	57	67	26
17 Németország	5515	0,42	0,26	112	69	26
18 Írország	245	0,16	0,31	18	66	36
19 Új-Zéland	134	0,23	0,27	29	36	19
20 Olaszország	1806	0,31	0,15	58	33	39
21 Spanyolország	1363	0,20	0,23	24	35	19
23 Görögország	194	..	0,15	..	19	..
28 Portugália	276	0,24	0,26	19	28	70
						45

14. táblázat: A legfontosabb közkiadások alakulása egyes országokban

Ország az 1999. évi HDI sorrend szerint	Oktatási kiadások (a GNP százaléklában)		Egészségügyi kiadások (a GDP százaléklában)		Katonai kiadások (a GDP százaléklában)		Összes adósságszolgálat (a GDP százaléklában)	
	1985-87	1995-97	1990	1998	1990	1999	1990	1999
1 Norvégia	6,5	7,7	6,5	7,4	2,9	2,2
2 Ausztrália	5,1	5,5	5,3	5,9	2,2	1,9
3 Kanada	6,7	6,9	6,8	6,3	2,0	1,3
4 Svédország	7,3	8,3	7,6	6,7	2,6	2,1
5 Belgium	5,1	3,1	6,6	7,9	2,4	1,4
6 USA	5,0	5,4	4,9	5,8	5,3	3,0
33 Cseh Köztársaság	..	5,1	4,8	6,7	..	2,0	3,0	6,8
34 Argentína	1,4	3,5	4,2	4,9	1,3	1,5	4,4	9,1
35 Szlovákia	..	4,7	5,0	5,7	..	1,7	2,1	8,7
36 Magyarország	5,6	4,6	..	5,2	2,5	1,4	12,8	15,5
71 Oman	4,1	4,5	2,0	2,9	18,3	10,1	7,0	4,2
72 Örményország	..	2,0	..	3,1	..	3,6	..	3,2
73 Peru	3,6	2,9	1,3	2,4	2,4	..	1,8	5,7
74 Ukrajna	5,3	5,6	3,0	3,6	..	3,1	..	7,2
75 Kazahsztán	3,4	4,4	3,2	3,5	..	0,9	..	8,6
158 Etiópia	3,1	4,0	0,9	1,7	4,9	9,0	3,4	2,5
159 Burkina Faso	2,3	3,6	1,0	1,2	3,0	1,6	1,2	2,4
160 Burundi	3,1	4,0	1,1	0,6	3,4	6,1	3,7	4,0
161 Niger	..	2,3	..	1,2	1,9	..	4,0	2,5
162 Sierra Leone	1,7	0,9	0,9	1,6	2,4	3,2

15. táblázat: A fejlettségi mutatók a leggyengébben fejlett országokban, nemek szerint, 1999

Ország az 1999. évi HDI sorrend szerint	Születéskor várható élettartam (év)		Felnőtt irni-olvasni tudás aránya (a 15 éves és idősebb népesség százalékában)		Kombinált alsó-, közép- és felsőfokú beiskolázási arány (%) ^a		Becsült munkajövedelem (PPS USA\$)	
	Nő	Férfi	Nő	Férfi	Nő	Férfi	Nő	Férfi
151 Malawi	40,2	40,4	45,3	73,8	69	78	485	689
152 Ruanda	40,6	39,1	51,1	72,9	39	41	719	1054
153 Mali	52,2	50,2	32,7	47,3	22	34	582	928
154 Közép-Afrikai Közt.	46,0	42,7	33,3	58,6	20	29	894	1452
155 Csád	46,7	44,2	32,3	50,1	20	42	629	1077
156 Bissau-Guinea	45,9	43,1	18,3	58,3	27	47	442	921
157 Mozambik	40,8	38,8	27,9	59,3	19	26	713	1013
158 Etiópia	44,9	43,3	31,8	42,8	19	34	414	844
159 Burkina Faso	47,0	45,1	13,3	33,0	18	28	766	1177
160 Burundi	41,5	39,6	39,0	55,6	16	21	472	690
161 Niger	45,1	44,5	7,9	23,0	12	20	561	941
162 Sierra Leone	39,6	37,0	21	32

^a Az UNESCO előzetes, becült adatai.

16. táblázat: A műszaki fejlettség néhány mutatója egyes országokban

Ország	A legújabb technikai vívmányok elterjedtsége Internet-átvitel (1000 főre) 2000	Magas és közepes technológiai export (az összes exportált javak százalékában) 1999	Régebbi technikai vívmányok elterjedtsége Telefon (vonalas és mobil, 1000 főre) 1999	Villamosáram-fogyasztás (kilowattóra per fő) 1998	Iskolában töltött évek átlagos száma (15 éves és idősebb népesség) 2000
Finnszág	200,2	50,7	1203	14129	10,0
USA	179,1	55,2	993	11832	12,0
Svédország	125,8	59,7	1247	13955	11,4
Japán	49,0	80,8	1007	7322	9,5
Koreai Köztársaság	4,8	66,7	938	4497	10,8
Csehország	25,0	51,7	560	4748	9,5
Magyarország	21,6	63,5	533	2888	9,1
Szlovénia	20,3	49,5	687	5096	7,1
Szlovákia	10,2	48,7	478	3899	9,3
Románia	2,7	25,3	277	1626	9,5
Argentína	8,7	19,0	322	1891	8,8
Costa Rica	4,1	52,6	239	1450	6,1
Chile	6,2	6,1	358	2082	7,6
Uruguay	19,6	13,3	366	1788	7,6
Brazília	7,2	32,9	238	1793	4,9
Indonézia	0,2	17,9	40	320	5,0
Honduras	()	8,2	57	446	4,8
India	0,1	16,6	28	384	5,1
Pakisztán	0,1	7,9	24	337	3,9
Szenegál	0,2	28,5	27	111	2,6
Szudán	0,0	0,4	9	47	2,1
Mozambik	()	12,2	5	54	1,1

17. táblázat: A menekült népesség származási régiók szerint, 1992–2001 (ezer főben)

Régió	1992	1993	1994	1995	1996	1997	1998	1999	2000	2001
Áfrika	5592,3	6492,4	6935,3	5811,5	4538,2	3708,7	3586,4	3797,4	3950,2	3646,0
Ázsia	7936,6	6231,7	5544,7	5344,4	5541,7	5469,3	5347,6	5324,7	5886,8	6278,3
Európa	964,4	1157,2	1253,9	1389,4	1626,5	1537,0	1277,2	1193,7	1074,1	994,1
Közép- és Dél-Amerika	172,3	156,5	168,1	155,7	148,3	139,7	125,0	112,1	84,0	85,3
Észak-Amerika	0,0	0,0	0,4	0,2	0,2	0,1	0,1	0,1	0,2	0,2
Óceánia	0,0	0,1	0,2	2,3	2,3	1,2	0,5	0,4	0,5	0,8
Hontalanok	34,2	28,6	27,9	26,1	23,7	23,3	7,1	14,5	10,4	9,9
Ismeretlen	3098,7	2213,6	1772,6	2130,9	1436,7	1086,8	1085,9	1182,9	1056,3	1015,3
Összesen	17798,5	16280,1	15703,1	14860,6	13317,4	11966,2	11429,7	11625,7	12062,5	12029,9

Forrás: ENSZ Menekültügyi Főbiztossága Statisztikai Évkönyve: UNHCR Statistical Yearbook, 2001. Refugees, Asylum-seekers and Other Persons of Concern – Trends in Displacement, Protection and Solutions

18. táblázat: *A menekült népesség a menedék régiója szerint, 1992–2001 (ezer főben)*

Régió	1992	1993	1994	1995	1996	1997	1998	1999	2000	2001
Afrika	5488,3	6417,1	6752,2	5972,9	4361,2	3482,0	3345,4	3523,4	3627,4	3283,9
Ázsia	7656,7	5873,2	5064,9	4886,9	4812,5	4735,5	4747,5	4782,0	5383,4	5770,3
Európa	2914,8	2996,0	2895,1	3061,8	3234,9	2903,5	3543,5	2543,6	2310,1	2227,9
Közép- és Dél-Amerika	885,8	125,3	109,1	93,9	88,4	83,2	65,6	61,5	37,9	37,4
Észak-Amerika	763,7	806,3	817,6	775,4	745,5	689,0	653,3	644,5	635,2	645,1
Óceánia	73,8	62,3	64,2	69,7	75,0	72,9	74,3	70,7	68,4	65,4
Ismeretlen	15,5	–	–	–	–	–	–	–	–	–
Összesen	17798,5	16280,1	15703,1	14860,6	13317,4	11966,2	11429,7	11625,7	12062,5	12029,9

Forrás: ENSZ Menekültügyi Főbiztossága Statisztikai Évkönyve: UNHCR Statistical Yearbook, 2001. Refugees, Asylum-seekers and Other Persons of Concern – Trends in Displacement, Protection and Solutions

Ante-Equilibrium

*Pamphlet on the model-mutation
to international technical assistance (ITA): a challenge*

Summary

This paper sketches a more effective cultural and economic opportunity in a model relating to developing countries (DC).

The economic and cultural equilibrium of DC may be in the focus of the world's interest. The ITA programmes could be made more efficient by changing their models based on *division of labour*. The small employable labour force in the DC is not enough for the necessary, manpower. The existing ITA model can be changed into a *model of applied multifunctional and multisectoral integrated know-how stations network*, abbreviated furthermore as MAIS, for promoting and establishing manpower capacity.

The starting points of the essay are the following:

a) full equality of economic and cultural opportunities historically did not exist, does not exist, and will *not exist* in a previsible future, it is a utopia;

b) in approaching the equality of opportunity, cultural factors, first of all *reading*, are *dominant*, they are not just a sectoral factor of development;

c) the natural environmental factors cannot be fundamentally changed but the cultural ones *can be*.

A new model of ITA should not merely mean separately one-by-one education, libraries, literacy, sectoral training, informatic basic knowledge but all of these functions are *integrated in know-how stations* MAIS. At the same time this could be the *cultural interpretation of globalisation for DC*. The above-

mentioned interpretation of globalisation can produce the *synergetic effect* of the ITA.

Among the cultural factors, *reading* is the most important one. This is the basis of *mass culture*. Learning to read has to be followed by the ability to tackle the text either in traditional and/or in digital form. There must be organs of national publication and for their dissemination, as parts of MAIS, they can integrate *publication and distribution* too.

These provisions of MAIS are *all free* because, lacking the power of purchase, publications and other services might not reach their target.

One of the difficulties is that the providers have *not enough interest* in change. Apart from cultural programmes, the MAIS must also contain *units* to practical basic agricultural knowledge, home industry, computer literacy and some know-how in health and pedagogical services. These are to be provided by *unified logistics*. MAIS can be *extended* to other less developed countries, e.g., former Asian Soviet member states or some other countries in the Balkans and Latin America.

The MAIS would show positive results in *cost benefit analysis* too. The investor-provider would *save cost* as the MAIS are integrated and multifunctional. On the "recipient's" side, the benefit would strengthen *national identity* too, by the increased use of national languages.

The smaller countries can help DC by the *application of human sciences* as linguistics, history of religion, ethnography, sociology, anthropology, librarianship and others.

Az „Ante-equilibrium” gondolati folytatása és egyes részeinek átvétele a szerzőnek 1995-ben kiadott és kedvező hazai és nemzetközi sajtóvisszhanggal fogadott, *Kulturális örökség és információs társadalom* című kötetének. Míg ez utóbbiban a két fogalomkör általános összefüggéseit elemezte, addig a jelenlegi a „harmadik világra” összpontosítva fejti ki nézeteit és tesz gyakorlati javaslatot a nemzetközi támogatási modellváltásra. Ennek közepontjában a munkaerő-képzés elméleti és gyakorlati összekapcsolása áll, és a globalizáció egyfajta alternatív értelmezése a „harmadik világra”.

1500 Ft

ISBN 963 446 364-2

9 789634 463641

Rózsa György •

Ante-equilibrium

Vitairat a fejlődő országok esélyegyenlőségéről